

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Dana Jeniková

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra biologie a environmentálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aleš Záveský – Nestor ekologické výchovy

Aleš Záveský – Doyen of the environmental education

Dana Jenikovská

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Jančaříková, Ph.D.

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Vychovatelství

2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Aleš Závěský – Nestor ekologické výchovy“ vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně, za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. 10.2016

.....

podpis

Ráda bych poděkovala PhDr. Kateřině Jančařikové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, ochotu a trpělivost. Poděkování patří Pavlovi Řezníkovi a Sylvii Janošťákové za umožnění průzkumné práce v archívu Základní školy Prachatice, Vodňanská 287. Velké poděkování patří všem pamětníkům z řad pedagogů, kolegů a bývalých členů oddílu Mladých ochránců přírody za jejich čas a cenné vzpomínky poskytnuté k vypracování této práce. Jsou jimi Bohuslav Nauš a zejména Mgr. Helena Klimešová, která se mnou práci několikrát konzultovala. Dále Ing. Aleš Máchal, Mgr. Marta Járková, Mgr. Jaroslava Šamatová, Mgr. Jan Šamata, Ing. Marie Nálepová, Bc. Jiří Machart, Bohumil Toms, Robert Kalina, RNDr. Jan Holec. Chtěla bych poděkovat za trpělivou oporu mé rodině.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na charakteristiku osobnosti Aleše Závského, který je v české republice považován za nestora ekologické výchovy.

V teoretické části se zabývá podrobněji jeho dílem v oblasti pedagogiky a ochrany přírody na Prachaticku.

V praktické a výzkumné části podává svědectví o činnosti Aleše Závského. Zkoumá přínos jeho osobnosti pro ekologickou výchovu formou vzpomínek jeho přátel, kolegů pedagogů a ochránců přírody. Zabývá se rozбором archivních materiálů – deníků a kronik.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nestor, ekologická výchova, pedagog, ekopedagogická plocha, ochrana přírody.

ANNOTATION

The Bachelor thesis is focused on the character of Aleš Závský, who is considered as the doyen of the environmental education in the Czech Republic.

The Bachelor thesis deals with his work more detailed in the pedagogy and nature protection in Prachatice, south Bohemia.

In the practical part of the research the work gives an testimony about activities of Aleš Závský. It also concentrates on positives of his character for the environmental education, by the form of memories of his friends, pedagogic colleague and nature conservationists'. The work deals with the analysis of the archive materials – the diaries and chronicles.

KEYWORDS

Doyen, environmental education, teacher, ecoeducation site, nature conservation,

OBSAH

OBSAH.....	6
1 ÚVOD.....	6
2 TEORETICKÁ ČÁST	7
2.1 Stručně o ekologické výchově.....	7
2.1.1 Vymezení základních pojmů (výchova, ekologie).....	7
2.1.2 Ekologická výchova, její principy a zásady	8
2.1.3 Začátky ekologické výchovy u nás.....	10
2.2 Aleš Závěský – životopisná data	11
2.2.1 Jako pedagog	13
2.2.2 Jako ochránce přírody.....	14
2.2.3 Bibliografie.....	16
2.3 Naučné stezky a jejich výchovné využití	16
2.3.1 Naučná stezka „Sudslavický okruh“.....	18
2.3.2 Školní přírodní rezervace „ Pod Vyhlídkou“.....	19
2.3.3 Hlavní cíle „učebny pod širým nebem“.....	23
2.3.4 Metody, které se na školní přírodní rezervaci při práci s dětmi osvědčily	24
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
3.1 Metodika prakticko-výzkumné práce	28
3.2 Aleš Závěský – pohledem pamětníků.....	29
3.3 Práce v archivu	56
3.3.1 Deníky	58
3.4 Shrnutí praktické části	59
3.5 Diskuse	60
4 ZÁVĚR	62
Seznam použitých informačních zdrojů	63
Seznam příloh	65

Příloha 1 Nestoři ekologické výchovy	66
Příloha 2 Pracovní akce.....	67
Příloha 3 Expedice	71
Příloha 4 Natáčení pořadu Chraňme naši přírodu	72
Příloha 5 Dokumentace v kronikách	73
Příloha 6 Školní přírodní rezervace dnes	75

1 ÚVOD

Bakalářskou práci jsem vypracovala na téma „Aleš Záveský - Nestor ekologické výchovy“. Aleš Záveský byl mimořádnou osobností, která se celý svůj život věnovala výchově dětí a mládeže v oblasti ekologické výchovy. Začátky jeho pedagogického působení v oblasti ochrany přírody spadají do 60. let minulého století do období, kdy o ekopedagogice u nás přemýšlelo pramálo lidí, ekologická výchova ještě nebyla dostatečně realizovaná, chyběly zkušenosti. Aleš Záveský dokázal propojit své pedagogické zkušenosti se zkušenostmi z oblasti praktické ochrany přírody. Povedlo se mu k ochraně přírody a životního prostředí člověka získat mnoho zapálených lidí a vychovat z mnohých z nich své následovníky. To, jaký byl Aleš Záveský ve skutečnosti, nejlépe vystihují pamětníci, kteří se s ním osobně blíže setkali. Některé z nich jsem při vypracování bakalářské práce měla to potěšení oslovit.

Narodila jsem se v Prachaticích a byla jsem dlouholetou členkou oddílu Mladých ochránců přírody. Aleš Záveský byl mým učitelem biologie, vedoucím zájmového oddílu, ale zejména mým velkým vzorem a inspirací v budoucím životě. V současné době pracuji na základní škole v Praze jako vychovatelka, ale také jako lektorka přírodovědného kroužku Poštolka, který je zaměřen na poznávání a ochranu přírody. Mokrát jsem si vzpomněla na metody, kterými nás Aleš Záveský na naší cestě za poznáním přírody provázel, na jeho cenné rady a postřehy. Stejně tak ale ráda vzpomínám na všechny příběhy, příhody a zážitky spojené s panem učitelem Záveským, ale hlavně s kamarády, kteří byli pro přírodu a její ochranu zapálení stejně jako já.

Ve své práci jsem se pokusila shrnout důležité mezníky ochránářského života tohoto význačného ekopedagoga. Přiblížit jeho práci s dětmi a jeho obrovský přínos pro ochranu přírody. Na základě výzkumu v archivu a výpovědi pamětníků podat svědectví o člověku, který za sebou zanechal obrovský kus práce a po právu mu náleží ocenění „Nestor ekologické výchovy“. Nezbytnou částí výzkumu byla práce s kronikami, deníky a dalšími materiály, které jsou nyní uchovány v archivu CEV Dřípatka.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Stručně o ekologické výchově

2.1.1 Vymezení základních pojmů (výchova, ekologie)

Výchova

Při hledání vlastních cest k ochraně přírody je vliv výchovy mladé generace nesmírně důležitý. V pedagogice má výchova obecnější význam, ale u ekologické výchovy je její cíl specifitější. Jde tedy hlavně o to, aby se děti podrobněji zabývaly tématem ochrany přírody a životního prostředí. Učitelé by měli své žáky učit „ekologicky myslet“ již od nejranějšího věku. Děti se v tomto období daleko jednodušeji učí, jsou zvědavější, vnímavější, hravější a citlivější. Protože se jedná o jejich budoucí život, měli bychom se právě na ně v ekologické výchově cíleně zaměřit. Mají před sebou těžký úkol, zachovat zdravou přírodu i pro své děti. Pokud se nám podaří v nich podnítit zájem a lásku k přírodě, budou snáze uvažovat v její prospěch, hájit ekologické principy a lépe rozvíjet pozitivním směrem své osobní zájmy a postoje. Přijetí péče o přírodu budou brát jako něco zcela samozřejmého a také přirozeného. Je velká šance, že jejich chování bude zodpovědnější a šetrnější k přírodním zdrojům. To jsou důležité hlavní cíle ekologické výchovy. Tyto cíle při svém pedagogickém působení všem svým svěřencům zcela nenásilnou formou vštěpoval Aleš Závěský.

Ekologie

Je podle Hany Horké: „*vědní obor, který se zabývá vztahy mezi jednotlivými organismy a jejich prostředím a mezi organismy navzájem. Často již z názvu rostlin či živočichů lze odvodit prostředí, v němž žijí, např. blatouch bahenní, vydra říční.*“ (Horká, 1996, str. 8).

Při hodinách prvouky a biologie se žáci učí průběžně rozpoznávat podmínky, které jednotlivé organismy ke svému životu potřebují. Poznávají, jak je důležité pro rostliny a živočichy jejich přirozené prostředí. Učí se, jak významné jsou potravní vztahy, kterými jsou organismy vzájemně provázány mezi sebou. Uvědomí si, jak velmi křehké tyto vztahy jsou a jaké nebezpečí hrozí například při vyhynutí, přemnožení nebo zavlečení některého druhu. Nejlepším způsobem, jak žákům tuto výuku zpestřit a obohatit, jsou přímá pozorování v terénu. Například vodní ekosystém je daleko zajímavější a zábavnější studovat v terénu, na břehu rybníka. Návštěva rybníka se ovšem vyplatí,

když jsou žáci schopni rozeznat základní druhy živočichů a rostlin, které se v daném biotopu nacházejí. Je také dobré, když žáci dopředu znají význam vlhkých biotopů v přírodě a vědí, čím jsou specifické. Ekologie má za úkol sledovat, jak lidská činnost ovlivňuje život organismů v okolní krajině, snažit se těmto negativním zásahům do krajiny předcházet a také hledat cesty k nápravě. K tomu nestačí jen pouhé nadšení a zaujetí, ale je důležité, aby žáci pochopili souvislosti, aby dovedli analyzovat problémy. Pak budou schopni sami odhadnout škodlivé důsledky nešetrného chování lidí k přírodě a životnímu prostředí. Musí se naučit přírodě nejprve sami rozumět, aby ji mohli dostatečně chránit. Tak je to skryto v moudrém ochranářském heslu „Poznej a chraň“ a tímto heslem své svěřence dlouhá léta vedl pan učitel Aleš Záveský.

2.1.2 Ekologická výchova, její principy a zásady

Aleš Máchal na téma ekologické výchovy poznamenal: *„Pokud výchova v rodinách i ve školách a v mimoškolních činnostech bude dostatečně a zcela přirozeně pro – ekologická, pak se úloha středisek ekologické výchovy může zúžit především na pořádání terénních pobytových výukových programů či tematických škol v přírodě, a na další vzdělávání pedagogů v oblasti environmentální výchovy. Udivuje mě (nebo spíš mrzí) skutečnost, že takové posuny zatím nejsou v dohledu, což – přísněji vzato – může znamenat nízkou účinnost našeho ekovýchovného úsilí. Jak říkává Jirka Kulich, ekologická výchova je běh na dlouhou trať. Nezbyvá nám než neklesat na mysl, zůstat trpěliví, houževnatí a současně pořád dál hledat, zkoušet a nalézat co nejúčinnější prostředky EVVO.“* (Máchal, str. 12, 2015).

Čistá voda v řekách a potocích se stává vzácností, z planety Země mizí vzácné květiny i ohrožení živočichové. Podobné zprávy o zhoršující se ekologické situaci jsou v médiích stále častější a tyto informace pak často svádí k tomu, aby ekologické problémy byly tím hlavním bodem ekologické výchovy. Je ovšem nesprávné, aby si děti myslely, že je nutné pečovat o přírodu, až když se vyskytne problém a dojde k jejímu poškození. Potřebují ukázat zejména pozitivní příklady a podněty, aby se ekologická výchova nestala „pedagogikou ekologických katastrof“. Důležitým principem ekologické výchovy je „komplexnost“, tedy jedná se o propojení více složek, vědomostních, emočních i činnostních. Tento celistvý přístup vede žáky k lepšímu pochopení jevů a souvislostí. Z tohoto pochopení pak pramení důležitá potřeba sebereflexe vlastního

chování. Jedinec je schopný se sám nad sebou zamyslet a třeba i přehodnotit svůj dosavadní postoj (Papstová, Braun, 1991, str. 11).

Aleš Máchal ve své knize pro budoucí ekopedagogy upozorňuje, že: *„V utváření postojů k přírodě je zapotřebí neopomíjet také estetický rozměr ekologické výchovy. Je důležité rozvíjet a podporovat vnímavost tak, aby děti skutečně měly oči k vidění, dokázaly rozlišovat barvy a tvary, jednotlivosti i celek. K tomu, aby v pozdějším věku uměly číst v krajině, je však zapotřebí ovládnout alespoň nejzákladnější poznatky krajinné ekologie a ochrany přírody.“* (Máchal, 2000, str. 67).

V ekologické výchově nevnucujeme žákům naše postoje a hodnoty. Cílem je, aby si sami své postoje a hodnoty postupně vybudovali, uvědomovali si je, vzali je za své a byli je schopni obhájit před ostatními. Žáci tak hledají kompromisy, získávají informace z literatury, komunikují spolu o tématech a hledají společná řešení. Učitelé se spolu s nimi učí, rozšiřují si svůj přehled a odborné znalosti. Zabývají se vlastní sebereflexí a kladou si otázky. Tyto principy si Aleš Závěský moc dobře uvědomoval a mistrovsky je realizoval ve své pedagogické praxi. Podporoval u svých žáků cílevědomost a soustavnost a vynikajícím způsobem dokázal propojit teorii s praxí. Důležitou zásadou praktické ekologické výchovy ale je, aby bylo vyučováno živě, zajímavě a rozmanitě. Jde tedy o pestré propojování činností, střídání metod a didaktických postupů. Důležité je pro děti společné prožívání a zažití pocitu sounáležitosti s ostatními. Velký význam má zábavná a zážitková forma, která děti baví a zaujme. Ekologická výchova si může dovolit být hravá i dobrodružná. Jednotlivá fakta se žáci „nebiflují“ z paměti, ale je kladen důraz na chápání principů a vazeb mezi skutečnostmi a jevy. To je možné prostřednictvím nabytých zkušeností a zážitků, prostřednictvím smyslového vnímání. Žáci by měli mít možnost poznat živou přírodu (Papstová, Braun, 1991, str. 12,13).

„Bezprostřední doteky s málo narušenou přírodou, ale i manuální práce v přírodní rezervaci a její aktivní ochrana před ignoranty, mohou přispívat ke snižování míry antropocentrismu v každém z nás.“ (Máchal, 2000, str. 65).

Děti jsou bezprostředně zvědavé a potřebují odpovědi na své otázky. Spolu se svým učitelem se pouštějí do realizace nových nápadů a učí se přistupovat k tématům z různých úhlů pohledu. Mají mít možnost spolurozhodovat o tom, co a jak se budou učit, aby mohly pocítit určitou spoluodpovědnost. Učí se spolupracovat mezi sebou při řešení problémů a vzájemně si pomáhat. Každý má možnost individuálně uplatnit svůj

názor i obavu při vypracovávání úkolu. Učitel podporuje u dětí vedle inteligenčních schopností i schopnosti řemeslné, tvořivé, sociální. Nevidí v žácích pouze „nádoby na nalévání vědomostí“, ale jedince s vlastními problémy, emocemi, starostmi a potřebami (Papstová, Braun: 1991, str. 3 - 8).

K obecným požadavkům a zásadám ekologické výchovy patří všeobecné základní didaktické principy běžného výchovně vzdělávacího procesu. Takové didaktické principy, které vyzdvihoval ve své době již J. A. Komenský a které jsou platné i nyní.

„Hlavním principem Komenského didaktiky byl princip názornosti, tj. požadavek opírat se při vyučování co nejvíce o bezprostřední smyslovou zkušenost, který považoval za zlaté pravidlo vyučování. Vysoce zdůrazňuje také princip systematičnosti, ze kterého mu vyplynul zajímavý a v současnosti aktuální požadavek tzv. zřetězení veškerého učiva, tj. hluboké návaznosti informací. Principem aktivity rozuměl Komenský především požadavek vycházet ze zájmu žáků, probouzet jejich zájmy a podněcovat jejich aktivní myšlenkové procesy i praktickou činnost.“ (Jůva, 2007, str. 24).

2.1.3 Začátky ekologické výchovy u nás

Výchova dětí a mládeže u nás a tedy i na Prachaticku měla své kořeny v šedesátých letech minulého století, když vznikaly první „Hlídky ochrany přírody“. Tyto hlídky byly pod časopisem ABC, kde publikoval své články pan doktor Jan Čerovský. Právě on tenkrát přišel za Alešem Záveským s myšlenkou vybudovat školní rezervaci, která by byla vhodná pro ekologickou výchovu. Tak vznikla jedna z prvních školních přírodních rezervací ve střední Evropě, učebna pod širým nebem. Zde našel Aleš Záveský vhodné zázemí pro svou výchovnou činnost a odtud později vzešlo mnoho dalších odborníků na oblast ekologické výchovy. Pedagogové se na rezervaci jezdili vzdělávat a brát inspiraci pro budoucí zakládání ekologických center a hnutí.

Své nabyté zkušenosti se založením a využitím rezervace J. Čerovský i A. Záveský zúročovali na seminářích, konferencích a kongresech, které měly několikrát mezinárodní přesah. Důležitá byla například konference v Paříži (v r. 1968), kterou svolala OSN pro výchovu, vědu a kulturu a do komise pro výchovu byl zvolen Jan Čerovský. Na této konferenci byly poprvé jasně formulovány zásady ekologické výchovy. Významná byla také konference o devět let později (r. 1977) v Tbilisi, kde byla představena tematická výstava o činnosti naší první školní přírodní rezervace. Její delegáti poté často rezervaci navštěvovali. Následoval kongres o ekologické výchově

v Moskvě (1987), kde Aleš Záveský sklídl obrovský úspěch a obdiv u svých kolegů a odborníků na problematiku ekologické výchovy. Na tomto kongresu byl A. Záveský také se svým kolegou, přítelem J. Čeřovským. Ten se k tomuto kongresu vyjádřil na vzpomínkovém večeru v prostorách CEV Dřípatky následovně:

„...Na moskevském kongresu o environmentální výchově zářil Aleš Záveský jako mezinárodní hvězda! Jak už to často na kongresech a konferencích bývá, vedlo se i mnoho krásných, ale prázdných řečí, z čehož hodně bylo jen opakováním toho, co již bylo řečeno dříve. I proto delegáti v jedné sekci přivítali přímo jako pramen vody živé to, co jim nalil z jejich pohledu řadový (ovšem my všichni víme, že mimořádný) český venkovský učitel (lze-li okresní město považovat za venkov, omlouvám se) referující názorně prostřednictvím diapozitivů o ekologické výchově, jak ji provádějí v jednom jihočeském městě. O významu a přínosu tohoto příspěvku jistě svědčí i skutečnost, že Alešovi prezentaci zcela výjimečně prodloužili vymezenou dobu dvaceti minut na dvojnásobek!“ (Holec, 2006).

K dalším významným zakladatelům ekologické výchovy patří také přátelé a kolegové A. Záveského: Dobrovolný strážce CHKO Šumava a inspektor státní ochrany přírody - Bohuslav Nauš. Žačka A. Záveského, zakladatelka a bývalá ředitelka Centra ekologické výchovy Dřípatka Helena Klimešová. Dnes jedna z nejvýznamnějších postav české ekologické výchovy Aleš Máchal. Zakladatelka ekocentra Chaloupky, Květoslava Burešová. Zakladatelka Toulcova dvora, Emilie Strejčková. Eva Lišková, která se věnovala výchově budoucích pedagogů na katedře biologie a ekologické výchovy na Pedagogické fakultě UK v Praze. Ředitel střediska ekologické výchovy Rýchory, Jiří Kulich. (Jančaříková, 2013, str. 134).

2.2 Aleš Záveský – životopisná data

Narodil se 1. 6. 1926 v Mošovicích na Slovensku a odtud se přestěhoval s rodiči do středních Čech. Vystudoval gymnázium v Rakovníku, dále pak Pedagogickou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Po studiích pracoval ve Škole v přírodě při ÚNV hl. města Prahy jako její ředitel. V roce 1958 se přestěhoval do Prachatic a začal učit biologii a pěstitelské práce na Základní škole Vodňanská. Pracoval také jako metodik biologie. Jeho celoživotní láskou byla Šumava. (Sdružení Dřípatka, 2016)

Zájmovou činnost dětí rozvíjel nejprve na svých přírodovědných praktikách. Vedl a koordinoval tzv. „Hlídky ochrany přírody“ a později založil „Stanici mladých ochránců přírody“. Svoji výchovou a vedením dal dětem příležitost seznámit se s přírodou a životním prostředím, ale i možnost poznat opravdové kamarády. Dařilo se to prostřednictvím sdílení společných zážitků, které děti spolu v přírodě prožívaly a zkušenostmi, které jim jejich pan učitel neobvyklou formou předával. Věděl, že vztah k přírodě vzniká jejím pozorováním a činnostmi přímo v terénu. Podporoval a podněcoval všechny „ochranářské“ aktivity, například sběr plodů pro zvěř, vyvěšování ptačích budek, ruční kosení louky nebo záchranu bledulí či lesních mravenců. Zapojoval své svěřence do konkrétních činností v terénu, do aktivní péče o chráněné území a naučné stezky. Od jejich budování a značení, údržbu a strážní dohledové služby. Velmi přísně dbal na doplňování vědomostí. Sám oplýval hlubokými znalostmi v řadě přírodovědných oborů, například mineralogii a geologii, botanice, zoologii. Považoval za samozřejmé, že cílevědomě vzdělávat se budou i jeho žáci a Mladí ochránci. Ti také jezdili do všech přírodovědných soutěží vyhrát (Zlatý list, Biologická olympiáda). Dohlížel na systematické psaní kronik a deníků, dokumentaci akcí a soutěží. Měl vzácný dar, vytušit u jednotlivců talent a ten systematicky podporoval tak, aby popostrčil dotyčné k nejlepším výsledkům. Tak vznikaly vědecké výzkumné práce a botanické i zoologické průzkumy na školní přírodní rezervaci „Pod Vyhlídkou“. Četné průzkumy a pozorování prováděli a zpracovávali sami žáci. Mapovali rostlinné i živočišné druhy.

„Ještě není ukončen botanický a zoologický průzkum na ŠPR, ale když nyní vypočítávám zjištěné druhy, celkem to činí 444. Může se to zdát málo nebo mnoho. Pod pojmem málo jsou skryty pouhé číslice, pod pojmem mnoho hodiny samostatného i řízeného studia a mravenčí práce v terénu, kterou není schopen udělat každý náš člen. To ovšem zná každý, kdo někdy s dětmi pracoval.“ (Záveský, archiv Dřípatka).

Na sklonku života pracoval jako odborný poradce v novém centru pro ekologické vzdělávání - „Centru ekologické výchovy Dřípatka“, kam se přeměrovala i veškerá další činnost Stanice mladých ochránců přírody (Sdružení Dřípatka, 2016).

2.2.1 Jako pedagog

Aleš Záveský byl přísný pedagog, který se při výuce svých přírodovědných předmětů choval většinou velmi vážně. Ve svém plášti působil jako vědec, který bez ustání bádá a něco studuje. Vyzařovala z něj vážnost a respekt. Vyžadoval od svých žáků znalosti a známky je donutil se biologii opravdu učit. Na konci roku ale vysvědčení nikdy žákům nepokazil, dal každému šanci známku opravit a uměl „přimhouřit oko“. Vysoké znalosti předpokládal u žáků z oddílu Mladých ochránců přírody. Jejich případnou neznalost či nepřipravenost na hodině biologie jim dal mnohdy svým sarkastickým způsobem vychutnat. Spolužáci si nikdy nemohli myslet, že by „svým ochráncům“ nadřžoval. Bylo tomu právě naopak.

Ve své pedagogicko - výchovné praxi používal mnoho metod jak v hodinách vyučování, tak při práci se svými ochránci přírody. Hlavním výchovným prostředkem Aleše Záveského byl bezprostřední kontakt jeho žáků s přírodou a společné aktivity v učebně biologie. Dokázal spojit ekologickou výchovu uvnitř a venku. K obojímu dokázal připravit výborné podmínky. Jeho kabinet biologie byl od podlahy po strop vyskládan knihami, vycpaninami, herbáři, přírodninami a pomůckami. Každý, kdo měl možnost do kabinetu vstoupit, byl doslova fascinován. Stejně působila i třída biologie s jejím předsálím. Ve třídě se nacházely sbírky vycpaných živočichů, sbírky minerálů, mikroskopy, herbáře, obrazy a plakáty s přírodovědnou tematikou. V předsáli našla své místo terária se zvířaty a dvě velké nástěnky. Nástěnky byly informační a sloužily hlavně oddílu Mladých ochránců přírody. Zde se vyvěšovaly informace k pravidelným schůzkám, akcím, soutěžím a zprávy z oddílových družin. Šlo i o drobnou propagaci činnosti mladých ochránců, která sloužila k náboru nových členů do oddílu.

Přínosem a velikou výhodou pro ekologickou výchovu a výuku biologie a pěstitelských prací byla vlastní školní zahrada. Pod vedením Aleše Záveského žáci pěstovali zeleninu do školní jídelny, učili se v terénu školní zahrady o bylinách, plodinách, škůdcích a na vlastní kůži si vyzkoušeli, co znamená péče o zahradu. Učili se kompostovat, pozorovali fáze tlení kompostu a živočichy, pro které je kompost přirozeným prostředím. Žáci stavěli bylinné spirály, které sloužily k vypěstování bylinek do školní kuchyně a byly zdrojem pozorování drobných živočichů a poznávání bylin.

Propojoval tedy zcela přirozenou cestou ekologickou výchovu nabytou uvnitř v lavici, s ekologickou výchovou venku v terénu. Jeho žáci a svěřenci si tak mohli snáze propojit

a ucelit poznatky a zkušenosti. Mohli lépe přírodu poznat a „zažít“. K přírodě a její ochraně si postupně vypěstovali pevný vztah, protože se učili ekologicky myslet. Každý kontakt s přírodou byl něčím zajímavý a někdy i velmi dobrodružný. Někdy šlo o toulání se v přírodě s pozorováním, například na expediční výpravě. Jindy o náročnou ochrannářskou akci, při které se vyrýpávaly bledule nebo kosatce přímo před bagry. Často si děti i dospělí sáhli na dno svých sil při namáhavé práci, která provázela údržbu stezek i záchranné akce. Měly při této práci možnost naučit se pracovat s náradím všeho druhu (kladívka, sekery, motyky, krumpáče, „štechr“, kosa, hrábě, pila...). Pro většinu šlo o nezapomenutelnou zkušenost a vzpomínají na ni dodnes. Aleš Záveský často a rád vkládal do oddílových schůzek vědomostní soutěže, ve kterých se prohlubovaly znalosti z rostlinné či živočišné říše a znalosti z ochrany přírody. Používal například různé formy „poznávaček“ a kvízů. Pro znalostní zdokonalování svých svěřenců připravoval různé metodické pomůcky. Oblíbené a poučné byly sběratelské záložky „Poznej a chraň“, na které dětem doma maminky šily průhledné obaly (šály) a pan učitel je často spolu s deníky kontroloval. Psaním deníků děti učil ucelovat a systematicky podchycovat data ze všech jejich činností jak z oddílových schůzek, tak akcí v terénu. Vždy jednou za čas deníky pečlivě kontroloval a každému připsal nějaký komentář. Často pořádal velmi zajímavé besedy s diapozitivy, semináře a besedy s odborníky. Besedy byly pro žáky, ale i pro zájemce z řad veřejnosti.

V roce 1987 inicioval seminář „Volary 1987“ s tématem „Zřizování a využívání účelových a ekopedagogických ploch“. Tohoto semináře se zúčastnili odborníci z deseti států a tří mezinárodních organizací UNESCO, UNEP a IUCN (Sdružení Dřípatka, 2016).

2.2.2 Jako ochránce přírody

Ochranu přírody měl Aleš Záveský v krvi a nedovedl si představit dělat ochranu přírody jinak než aktivně a v terénu. Jeho přínos v této oblasti je obrovský stejně jako výčet jeho aktivit. Měl zcela neobvyklý zájem o obor, který byl v té době hluboce opomíjen. Dlouhá léta působil v Prachaticích jako zpravodaj okresního aktivu Státní ochrany přírody, zde mnoho času věnoval praktické ochraně přírody. Byl členem dobrovolného aktivu státní ochrany přírody, který měl velmi vysokou úroveň. Jeho práce spočívala v zakládání Naučných stezek, vyhlášení maloplošných Chráněných území, jejich následném budování a péči o ně. Věnoval se záchraně chráněných a ohrožených rostlin

a pokoušel se je přenášet na náhradní lokality. Do této ochranné činnosti zapojoval nejprve své Hlídky ochrany přírody a posléze děti z oddílu Mladých ochránců přírody. S tím souviselo jeho obrovské pracovní nasazení při práci v terénu. Aktivně pracoval jako dobrovolný strážce ochrany přírody (Sdružení Dřípatka – archiv).

Zde je výčet ochranných aktivit Aleše Záveského, který zpracovaly K. Fiedlerová a L. Kovalčíková z podkladů Heleny Klimešové – (Sdružení Dřípatka, 2016).

- 1967 - 1991 - členem aktivu dobrovolných pracovníků a signalizátor ochrany přírody v Prachaticích.
- 1968 - 1977 - zajištění prázdninových a pracovních týdnů Státní ochrany přírody zaměřených na péči o chráněná území a podílení se na nich.
- 1969 - 1972 - podílel se na organizaci vyhlášení maloplošných Chráněných území v CHKO Šumava (Boubín, Mrtvý luh, Trojmezná, Jezerní slat', Buková slat') i na realizaci (vybavení terénními zařízeními, značení hranic CHKO Šumava stříškovými panely, tabulkami a návštěvními řády).
- 1972 - 1991 - aktivní dobrovolný strážce CHKO Šumava, obvod Volary, úsek č. 18 - údolí Blanice.
- 1971 - podíl na terénním soupisu a měření 48 státem chráněných stromů, skupin stromů a stromořadí na území okresu Prachatice.
- 1972 - 1975 - podíl na značení maloplošných Chráněných území hraničními pruhy, sloupky, tabulkami a dalším terénním vybavením, péče o ně (Hrádeček, Koubovský rybník, Libín, Mářský vrch, Mastnice, Nad Zavírkou, Opolenec, Podhájí, Pod Vyhlídkou I a II, Polední, Polučí, Skalka, Tisy u Chrobol, U Piláta, Upolíny, Žižkova skalka).
- 1978 - 1989 - příspěvní k záchraně vzácných a chráněných druhů rostlin ohrožených rekultivacemi a melioracemi zemědělských pozemků, jeden z prvních zakladatelů genofondových ploch.
- 1981 - 1988 organizace přírodovědných průzkumů navrhované klidové oblasti Javornická hornatina, podíl na inventarizaci a kategorizaci dřevin na nelesní půdě v oblasti Javornicka.
- 1975 - 1991 - příspěvní k záchraně perlorodky říční na Zlatém potoce a Smědečském potoce a řece Blanici, zřízení odchovny perlorodky ve Spálenci.
- 1991 - 1992 - člen aktivu pro zeleň Městského úřadu Prachatice.

- Autor i spoluautor návrhů naučných stezek a tras, podíl na jejich budování (1967 - Medvědí stezka, 1974 - vyhlídková stezka kolem Prachatic, 1977 - naučná stezka ŠPR Pod Vyhlídkou, naučná stezka Sudslavický okruh, 1978 - naučná trasa Areálem SMOP, 1991- naučná stezka Javorník, 1992 - naučná stezka U Irů lípy).

2.2.3 Bibliografie

Aleš Záveský napsal celou řadu článků s ekologickou tematikou. Své poznatky, myšlenky a plány si ale raději sepisoval především pro sebe. Byl spoluautorem řady průvodců a své zkušenosti s budováním naučných stezek a ekologickou výchovou publikoval v knize Stezky k přírodě (spolu s RNDr. Janem Čeřovským). O této knize Aleš Máchal poznamenal, že je „biblí“ ekologické výchovy. Vytvořil mnoho metodických listů a záložek. Příklad metodické záložky přikládám v příloze.

- A. Záveský - Medvědí stezka / 1987
- A. Záveský - Průvodce naučnou stezkou Sudslavický okruh / 1977
- A. Záveský, H. Novotná - Průvodce naučnou stezkou NS ŠPR „Pod Vyhlídkou“ / 1977
- A. Záveský, J. Čeřovský - Stezky k přírodě / 1989
- A. Záveský, B. Nauš - Naučné stezky Prachatického okresu / 1992
- A. Záveský, B. Nauš - Průvodce naučnou trasou: V areálu Stanice mladých ochránců přírody / 1993 (www.dripatka.cz/aleszavesky).

2.3 Naučné stezky a jejich výchovné využití

„Zkušenosti ukázaly, že naučné stezky jsou mimořádně vhodné také k ekologické výchově a aktivizaci dětí a mládeže. Chlapci a děvčata jsou na naučných stezkách nejen vnímavými návštěvníky, ale stávají se i jejich udržovateli, průvodci a dokonce i tvůrci.“
(Aleš Záveský, 1989, str. 142).

Naučné stezky se ukázaly být nedílnou součástí a nenahraditelným pomocníkem v oblasti ekologické výchovy Aleše Záveského. Při jejich budování a na jejich následné péči svým svěřencům demonstroval, jak probíhá praktická ochrana přírody v terénu. Naučné stezky jsou značeny bílými poli se šikmým zeleným pruhem. Kromě těchto značek jsou podél trasy naučné stezky většinou rozmístěny také informační panely. Ty mají za úkol informovat o zajímavostech stezky. Často nechybí u textu barevné nebo

černobílé fotografie (organismy, které daný biotop obývají, přírodní zajímavosti jako jsou mineralogická naleziště nebo skalní útvary atd.). Účelem informačních panelů je také poukázání na zajímavosti, které by sami mohli snadno přehlédnout. V současnosti je u nás přes 400 naučných stezek a nacházejí se v různém stavu. Některé zanikají a jiné nově vznikají. Velmi často jsou propagované v infocentrech, ekologických centrech, na internetových stránkách měst a obcí, www.stezka.cz, v mapách, v metodických materiálech – pracovních listech, v knize Naučné stezky a trasy (Drábek, 2005, str. 11). Některé naučné stezky, například ty, které vybudoval se svými přáteli Aleš Záveský, mají své tištěné průvodce.

„Naučná stezka je moderní způsob turistické samoobsluhy. Její zvědavější návštěvníci – zvláště mládež, budou si zde moci podle chuti zopakovat i kapitoly z geologie, zoologie, botaniky, zeměpisu i pohnuté historie míst, kterými se chystáte projít. A kdo je obdařen trochou fantazie, bude zcela určitě u vytržení nad obrovskými kamennými monumenty, které tesala sama příroda. V současné době často slyšíme o sepětí školy se životem. Medvědí stezka v tom směru by se měla stát učebnicí v přírodě nejen pro děti, ale i pro jejich rodiče. My ochranáři jsme si vědomi toho, že každý občan, který přírodu důvěrněji pozná, si ji zamiluje a stane se jejím ochráncem.“ (Záveský, 1967, str. 4).

Pro ekologickou výchovu dětí i dospělých mají naučné stezky zcela specifický význam. Umožňují vnímat přírodu takovou, jaká je - nezkreslenou, opravdovou, pestrou a úkolem ekopedagogů je tuto možnost dětem nabídnout. Pro didaktiku ekologické výchovy je bezprostřední kontakt dětí s živou přírodou velmi důležitý. Mladší děti jsou přirozeně zvědavé, mají větší tendenci vnímat přírodu všemi smysly. Když se podaří jejich zvědavost podpořit, je velká šance, že se promění v trvalejší zájem. Odtud je jen malý krok k vytváření ochránářských postojů. Zkušenosti, které děti získají například při přímém pozorování, při terénních akcích, hrách a cvičeních s ekologickou tematikou, odkoukání pozitivních vzorců chování od svých vzorů, jsou pro ně neocenitelné. To, že se děti nemusí o přírodě a její ochraně učit pouze v lavici Aleš Záveský moc dobře věděl. Proto všechny své ochránářské aktivity směřoval do terénu a usiloval o budování nových naučných stezek. Učil ovšem své svěřence o tyto stezky pečovat. Nespoléhat na to, že to udělají zaplacení „údržbáři“, ale mladí nadšenci, mladí ochránci přírody. Jeho „dětí“ učil tím, že je bral do terénu, zapojil je do práce a oni okoukávaly a poznávaly, jak se v praxi chrání příroda.

Naučná stezka „Medvědí stezka“

Medvědí stezka je nejstarší naučnou stezkou na Šumavě a je dlouhá patnáct kilometrů. Je první naučnou stezkou, kterou Aleš Závěský společně s Hlídkami ochrany přírody a dobrovolnými nadšenci z Prachatic budovali. Práce probíhaly ve velmi složitém a náročném terénu. Kopaly se jámy, aby se mohly zabudovat sloupky a informační tabule, umísťovala se odpočívadla (dřevěné lavice, stoly, odpadkové koše), stloukaly se dřevěné lávky a chodníky, natírala se dřevěná zařízení, věšely se budky pro ptáčí obyvatele. Práce bylo mnoho a probíhaly v každém počasí. Cílem bylo seznámit širokou veřejnost s panenskou přírodou, která ještě nebyla narušena lidskou činností. Ukázat návštěvníkům zajímavosti, jak říkal A. Závěský „*uprostřed chrámu jedinečné šumavské přírody*“. Medvědí stezka je i v dnešní době jednou z nejoblíbenějších a nejnavštěvovanějších stezek na Šumavě. Návštěvníci, kteří si ji jednou projdou, se znovu opakovaně vrací. Trasa patří mezi obtížnější, vede mezi skalními žulovými útvary, často i stoupajícím terénem. Tyto skalní útvary dostaly různé názvy, většinou podle toho co připomínají: Pokličky, Skalní stan, Viklan, Kamenná kráska, Pašerácký úkryt, Lavičky, Obří kostky, Pýchavka obrovská. Zajímavostí jsou na Šumavě smrky, které mají „chůdové kořeny“. Stezka má zastavení u „Jeleního jezírka“ s dřevěnými odpočívadly a informační tabulí. Dostala pojmenování „Medvědí“ na památku medvědice, která zde byla 14. 11. 1856 zastřelena. Tuto událost zde připomíná žulový pomníček (Závěský, 1967).

2.3.1 Naučná stezka „Sudslavický okruh“

„Vybudování naučné stezky si vyžádalo po předchozích průzkumech bezpočet hodin těžké fyzické práce v náročném terénu. Pracovaly zde děti z oddílu Mladých ochránců přírody a s nimi celá řada dospělých pracovníků státní ochrany přírody. Věnovali tomu své prázdniny, dovolenou a volný čas. Pracovali samozřejmě bez nároku na odměnu. Je proto na vás, návštěvnících, abyste zařízení naučné stezky neničili, ale využívali jí k poznávání přírody i k obnově svých fyzických a duševních sil a zároveň se stali jejími ochránci...“ (Závěský, 1977, str. 41).

Naučná stezka „Sudslavický okruh“ byla třetím budováním naučné trasy Aleše Závěského (po Medvědí stezce a školní přírodní rezervaci „Pod Vyhlídkou“). Aleš Závěský s kolegou Bohuslavem Naušem společně hledali další možnosti, které by byly vhodné k využití v ekologické výchově. Průzkumné práce v lokalitě u Sudslavic začaly

v roce 1974. Postupně odhalovaly celou řadu přírodovědných zajímavostí, které splňovaly jejich představy a cíle. Za jejím vybudováním ovšem stojí mnoho hodin práce. Naučná trasa je dlouhá 3,2 km a má 26 zastavení. Výrazně upoutává pozornost již první zastavení u známé „Sudslavické lípy“. Tato mohutná lípa srdčitá je chráněna státem, je jí přes 600 let a řadí se mezi nejstarší lípy na našem území (Záveský, Nauš, Novotná, str. 3 a 4, 1977). Při pokusu obepnout kmen lípy jsme napočítali osm dětí. Dalším zajímavým zastavením na této trase je například „Péče o ptactvo“. Bohuslav Nauš vytvořil jednoduché metodické listy a návody na výrobu ptačích krmítek a budek. Ptačí budky vyráběly děti, když byla vyhlášena soutěž „O nejhezčí ptačí budku“. Jsou podél trasy na každém kroku a ochránci je sami nejen vyráběli, ale i každoročně čistili a opravovali. V Sudslavicích probíhala řada ornitologických pozorování. Za zmínku stojí i archeologicky velmi zajímavá „Sudslavická jeskyně“ (asi v polovině trasy). V ní se našly kosterní pozůstatky 170 druhů zvířat, včetně mamuta, medvěda, nosorožce, koně, jelena. Tyto archeologické kosterní pozůstatky jsou nyní v pražském Národním muzeu. Jeskyni celoročně obývají netopýři. Průzkum této tajemné jeskyně patřil k atraktivním a dobrodružným činnostem Mladých ochránců přírody, dodnes někteří nadšeně vzpomínají (Záveský, Nauš, Novotná, str. 29, 1977).

2.3.2 Školní přírodní rezervace „Pod Vyhlídkou“

Školní přírodní rezervace „Pod Vyhlídkou“ byla oficiálně vyhlášena ke Dnům ochrany přírody v roce 1967 (Záveský, Nauš, str. 7, 1992). Jedná se o středoevropský unikát s nesmírným výchovným a vzdělávacím potenciálem. Je to první zařízení tohoto druhu u nás, které v minulosti umožňovalo (dnes stále ještě umožňuje) žákům pozorovat a prozkoumávat přírodu jinak než ve škole. Zde žáci získávají zkušenosti a poznatky pod širým nebem a propojují je s učební látkou z hodin biologie. Tato unikátní učebna pod širým nebem nabízí dětem zcela zábavnou a přirozenou formou možnost zažít přírodu „na vlastní kůži“. Školní rezervaci založil Aleš Záveský ve spolupráci s Janem Čeřovským. Převážnou část zdejšího zařízení vybudovali mladí členové Stanice mladých ochránců přírody pod vedením pana učitele Aleše Záveského a pana Bohuslava Nauše. V současné době slouží školní rezervace jako metodické centrum pro ekologickou výchovu.

Hlavním výchovným úkolem školní přírodní rezervace a stanice je bezprostředním stykem s přírodninami v terénu vytvářet správný vztah k přírodě a ochraně životního

prostředí. Využívat přírodní jevy v terénu k prohlubování pozorovacích schopností dětí. Rozvíjet schopnost reprodukovat pozorované jevy slovně i psaným textem. Formovat osobnost dětí a mladých lidí a motivovat je k lásce k přírodě, k ochraně životního prostředí. Hluběji poznávat přírodní zákonitosti a vztahy. Rozvíjet principy ekologického myšlení v duchu hesla „Poznej a chraň“, které je na rezervaci všudypřítomné. Toto poslání je zakotveno ve statutu Stanice mladých ochránců přírody ZŠ Prachatice (Záveský, Sdružení Dřípatka, archiv).

Historie vzniku školní přírodní rezervace „Pod Vyhlídkou“ byla dobrodružná a také detektivní. Dlouho se nedařilo se najít vhodné místo, které by bylo blízko školy a muselo se tedy pátrat po lokalitě ve větší vzdálenosti. Vzdálenost je dnes také jedinou nevýhodou, ale dá se řešit autobusovou dopravou do nedalekých Zdenic. Místo pro náš účel tenkrát pomohly najít dvě žákyně školy. Prováděly zde podrobný průzkum lokality a zjistily, že se zde vyskytuje celá řada chráněných a vzácných rostlin. To byla hlavní výzva a pobídka k dalšímu průzkumu. Mokřadní louka uprostřed lesa se nakonec zdála být tak zajímavá, že byl podán návrh na zřízení „školní přírodní rezervace“ okresnímu konzervátorovi státní ochrany přírody, a pak již začaly první průzkumy a práce. V rezervaci je vše vybudováno s velkou péčí. Její hranice jsou značeny barvou na stromech, nejsou zde žádné ploty a tak se zde obyvatelé lesa mohou pohybovat a cítit zcela volně. Vše, co zde bylo vybudováno, je čistě z přírodních materiálů. Lavice, sloupky, pozorovatelná, krmelec, stříšky a přístřešky, funkční meteorologická stanice, sklady nářadí a pomůcek, desky na úkoly v přírodě a informační tabule, pískový stůl pro modelování zásahů lidí do krajiny, to vše je ze dřeva. Na rezervaci i v jejím okolí se nacházelo mnoho kamenů, které posloužily výborně jako „šlapáky“ na mokřadní louce, ale i jako snosy na genofondy, snosy na sbírky minerálů a samozřejmě úpravu studánky a ohniště (Záveský, Sdružení Dřípatka, archiv).

„Brzy se ukázalo, že nelze po ploše pobíhat jenom sem a tam. Začali jsme tedy zkoumat a projektovat stezku. Technicky jsme ji řešili – šlapáky, na to jsme museli sehnat po okolí doslova tuny kamene. Žáci z lesnického odborného učiliště nám postavili první střechu nad hlavou, patrovou pozorovatelnu. Vybudovali jsme stezku školní přírodní rezervaci. Po pečlivě vytyčené trase, aby se nic nezničilo a co nejvíce vidělo, aby vznikla místa- zastavení, kde se skupina žáků může věnovat poznávací a průzkumnické činnosti. Zvolili jsme okruh, jímž nyní prochází naučná stezka“ (Záveský, 1989, str. 135).

V roce 1972 byla školní přírodní rezervace „Pod Vyhlídkou“ vyhlášena jako chráněná studijní plocha. Od roku 1977 vede školní přírodní rezervaci okružní naučná stezka se 33 zastaveními, ta jsou podrobněji rozepsána v tištěném „Průvodci naučnou stezkou ŠPR Pod Vyhlídkou“, který společně vytvořili Aleš Záveský a Helena Novotná (Záveský, Sdružení Dřípatka, archiv 1977).

Na každém z těchto zastavení, je vždy co nového objevovat, zkoumat a pozorovat, o čem diskutovat a o čem přemýšlet. Již od samého začátku se na Školní rezervaci pořádají průvodcovské služby, při kterých se samy děti stávají na vlastní kůži „učiteli“. Mají za úkol seznámit ostatní návštěvníky se zajímavostmi naučné trasy. Tenkrát šlo u nás o naprosto ojedinělou věc. Školní přírodní rezervace se brzo stala slavnou. Stala se zajímavou pro kameramany a rozhlasové reportéry, kteří tam často jezdili natáčet krátké dokumenty o ochraně přírody. Velmi zajímavou byla pro ostatní budoucí pedagogy, kteří se chtěli ekologické výchově věnovat. Zjistili, že se to dá i jinak, než ve školních učebnách. Mladí ochránci byli na „svou“ rezervaci patřičně hrdí.

Názvy zastavení okružní naučné stezky:

Stanice mladých ochránců přírody, Les, Chráněné území, Ochrané pásma, Péče o ptactvo I., Na granulitové rule, Pobytová znamení, Vstup na chráněná území, Pod břízou, Lesní srub, Vánoční stromek, Po šlapácích, U záměrného bodu, Květena rašeliniště I., V okolí jalovce, Zavlečené rostliny, Pod lískovým keřem, U vodočtu, Na kůře stromů, Do říše hmyzu, Péče o ptactvo II., Počasí a my, Květena rašeliniště, Lesní pramen, Na suché světlině, Zkoumej s námi, Květena výsluní, Půdní odkryv, U plavuní, V podrostu, Péče o ptactvo III., Mezi kapradím, Lesní tůňka (Záveský, Novotná, 1977).

V článku pro časopis pro ochranu přírody a životního prostředí NIKA Helena Klimešová a Aleš Záveský o školní rezervaci hovoří takto:

Helena Klimešová - „*Vše tady začalo v roce 1971, když rodiče a přátelé základní školy Vodňanská, kde pan učitel působil, koupili montovanou chatu, aby zde děti měly přístřešek. Dá se tu nocovat a máme tu úložiště pomůcek, které potřebujeme pro výzkum*“.

Aleš Záveský – „*Tady děti vytvářejí model krajiny. Mají modely domečků a různých staveb, z přesličky stromy – a teď se tady diskutuje co kam postavit, co udělat, aby celek odpovídal... Tak se děti vtahují do současných problémů, učí se dívat na svět kolem nich.*

Ta nejmenší mrňata mají podobnou hru na magnetické tabuli.“(Kolebaba, str. 236, 1995).

Tak vznikl areál Stanice mladých ochránců přírody, který tvoří z velké části vlhká mokřadní louka. Posloužila k vybudování genofundu pro chráněné, člověkem ohrožené druhy rostlin. Často hrozilo, že by byly nenávratně zničeny melioracemi a neuváženými rekultivacemi v krajině. Vzácné rostliny na toto nové stanoviště nejčastěji přemísťovaly děti s panem učitelem po záchranných akcích. Zachraňovaly se například bledule jarní, kosatce sibiřské, rojovníky atd. Prováděl se ale také výsev semen chráněných rostlin, které byly získány v jiném genofundu, například v Krkonoších. V roce 1978 byla okolo stanice otevřena nově zbudovaná naučná trasa s 34 zastaveními. Mezi jednotlivými stanovišti byly použity „šlapáky“. Kameny, po kterých se návštěvník mohl pohybovat bezpečně a se „suchou nohou“ ve velmi vlhkém prostředí mokřadu. Zároveň tak bylo zajištěno, aby se zbytečně nenašlapovalo do genofundu vstavačů, bledulí kosatců a jiných druhů chráněných rostlin.

„Ve školní přírodní rezervaci je po celý rok co dělat. Péči o toto území a jeho ekosystém řídíme tak, aby nebyla pouze mechanickým zaměstnáváním dětí, ale výchovným procesem, umožňujícím chlapcům a děvčatům poznávat - ekologické předivo života.“ (Záveský, str. 121, 1989).

Péče o školní přírodní rezervaci je průběžná po celý rok. Nejprve se velmi brzo na jaře začínají čistit ptačí budky, číslují se a vyvěšují se nové. Provádí se vyřezávání náletů planě rostoucích keřů, natírají se informační cedule a dřevěné sloupky. Opravují se zařízení sloužící k ekologické výchově, například desky úkolů, pozorovatelný. Co se nestihne, dodělává se na rezervaci první prázdninový týden v létě, kdy začíná pracovní týden. Mladí ochránci procházejí každý rok u pana učitele Záveského kurzem pro „práci s kosou“, protože plochy mezi jednotlivými stanovišti se sekají ručně. Zde se vždy užilo kromě práce spoustu zábavy a legrace, utužovaly se kamarádské vztahy.

Názvy zastavení:

Stanice Mladých ochránců přírody, Velký snos pro rostliny, Pískoviště pro modelování, Panoráma, Malý snos pro rostliny, Snos pro nerosty, Genofondová plocha – vstavače, Ukazatel Polárky, Sluneční hodiny, plošné míry, Pozorovatelná, Metereologická stanice, Globální rozcestník, Genofondová plocha – bledule jarní, Ještěrkovník, Drndal, Brouzdaliště, Na okraji lesa, Dřípatkový potůček, Krmniště, Množárenské kóje, Lesní

krb s polní pecí, Alternativní zdroje energie, Pramen, Genofondová plocha – masožravé rostliny, Mokřad a jeho organismy, Genofondová plocha – kosatec sibiřský, Genofondová plocha – ocún sibiřský, Deska úkolů, Z říše hub, Mezi obyvateli lesa, Výstavka ptačích budek, Ověřovací stanoviště, Deska cti. (Záveský, Nauš, 1992).

2.3.3 Hlavní cíle „učebny pod širým nebem“.

Tyto hlavní cíle jsem čerpala z dokumentů archivu Sdružení Dřípatky. Pan učitel si tyto poznámky psal na psacím stroji nebo psacím perem.

- 1) Umožnit žákům pozorovat živé organismy v jejich přirozených prostředích.
- 2) Rozvíjet citlivost, vnímavost, ohleduplnost, odpovědnost žáků k přírodě bezprostředním kontaktem s živou přírodou.
- 3) Získat základní znalosti a dovednosti, které jsou potřebné k ochraně přírody. Například znát významy pojmů (CHÚ, snos, genofond, biotop), poznat a zkoumat druhovou rozmanitost rostlin a živočichů v místní lokalitě, seznámit se s chráněnými rostlinami, učit se orientovat v terénu, cvičit odhady vzdáleností, seznámit se s nerosty a minerály na trvalé výstavě na kamenném snosu, vnímat výrazné vlastnosti hornin a nerostů, naučit se pozorovat dalekohledem i mikroskopem, zkoumat stav ovzduší, zjišťovat stav počasí, uvědomovat si význam lesních i vodních ekosystémů, poznat vlastnosti vody, vyzkoušet si rozdělat oheň bez zápalek, na základě přímých pozorování v terénu vyvozovat souvislosti, obohacovat smyslové vnímání o nové zkušenosti (vnímat vůni mateřídoušky, hmatem poznat list divizny, sluchem rozlišovat ptačí zpěv), spočítat stáří stromu podle letokruhů, zkoumat vlastnosti mechů a lišejníků, změřit vydatnost pramene a teplotu vody, pracovat s kompasem a mapou...
- 4) Předvídat a domýšlet důsledky všech zásahů a vlivů člověka na přírodu, tedy naučit se ekologicky myslet.
- 5) Pozitivně žáky inspirovat a motivovat k aktivní péči o životní prostředí.
- 6) Udržovat mezi dětmi stálý zájem o přírodu.
- 7) Pracovat při výzkumech individuálně i ve spolupráci s ostatními, být přátelský a kamarádský, pomáhat ostatním a zejména mladším dětem z oddílu.
- 8) Umět obhájit svá stanoviska při reprezentaci ve znalostních soutěžích.
- 9) Systematicky vést své záznamy o činnosti v deníku, ale i pomáhat s dokumentací v oddílové kronice (Záveský, Sdružení Dřípatka, archiv).

K těmto cílům Aleš Závěský svěřence, žáky a Mladé ochránce přírody při svém pedagogickém působení soustavně a trpělivě vedl.

2.3.4 Metody, které se na školní přírodní rezervaci při práci s dětmi osvědčily

- 1) Pořádání „Dne otevřených dveří“ – pravidelně 1. června k Mezinárodnímu dni dětí. Tato akce informuje rodiče žáků o činnosti ochránců přírody a částečně převádí výchovu k ochraně přírody také do rodinné výchovy.
- 2) Mladí ochránce přírody se stávají sami průvodci a učiteli – svých rodičů, příbuzných a známých. Provází návštěvníky po trase, vypráví jim o zajímavostech na jednotlivých stanovištích, prokládají výklad otázkami, zkoušejí s jinými dětmi drobné hry s ekologickou tematikou.
- 3) Poznávací soutěž pro celou rodinu, v poznávání přírodnin. Soutěž je vedena po celé délce naučné trasy. Na jejím konci, tedy u stanice se soutěž vyhodnocuje.
- 4) Výstavy v areálu Stanice mladých ochránců přírody. Například výstava hub, ptačích budek, rostlin, minerálů.
- 5) Besedy s hosty. Přednášky a semináře se zajímavými lidmi z oblasti ochrany přírody, ale i cestování.
- 6) Malá rodinná škola ochrany přírody. Na trase naučné stezky jsou navozovány situace, které děti s rodiči řeší. Problémové situace z běžného života, se kterými se děti učí vypořádat, zaujmout svůj postoj, nacházet adekvátní řešení.
- 7) Nepřímé využití školní přírodní rezervace. Spočívá v referování o činnosti a zkušenostech. Využívá se diapozitivů, filmů, fotografií, výstav, rozhlasových pořadů, článků pro tisk, natáčení pro televizní vysílání (Závěský, str. 133, 1989).

Zařízení Stanice mladých ochránců přírody a naučná stezka školní přírodní rezervace Pod Vyhlídkou slouží i nyní žákům z mateřských škol, základních škol, ale též studentům vysokých škol ke vzdělávání v oboru ekologické výchovy. Výchovné působení začíná též u rodičů dětí z mateřských škol, kdy jsou informováni o možnosti jejich dětí trávit volný čas v oddíle. Oddíl Mladých ochránců přírody pracoval na prvním stupni družinovým systémem a každá družina měla svého instruktora. V pátém ročníku se žák stal členem Stanice mladých ochránců přírody. Byl tak zároveň čekatelem a připravoval se na zkoušku signalizátora státní ochrany přírody. Po složení signalizátorských zkoušek musel čekatel projevit znalosti z platných zákonů, vyhlášek a nařízení z oblasti ochrany přírody, znalosti přírodnin, dovednosti z provádění po

naučných trasách. Nezbytná byla i aktivní a hojná účast na akcích v terénu a jejich vedení ve svém deníku. Starší signalizátoři již většinou měli svůj vyhraněný zájem a k němu postupně směřovali výzkumnou činnost. Ve věku osmnácti let se stali „zpravodaji státní ochrany přírody“ a pomáhali zajišťovat strážní a dohledovou službu v chráněných územích. Podávali písemná hlášení o strážních a dohledových službách v jednotlivých lokalitách (Záveský, Sdružení Dřípatka, archiv).

V zájmové oblasti se Mladí ochránci přírody učili teoretickým i praktickým dovednostem ochrany přírody. Areál stanice i s naučnou stezkou pod vedením svých instruktorů a pana učitele Záveského žáci sami udržovali. Děti se zde, v „učebně pod širým nebem“ připravovaly na vědomostní soutěže, například Zlatý list, Biologickou olympiádu. Učily se průvodcovské službě, aby mohly své poznatky a vědomosti předávat ostatním návštěvníkům. Zapojovaly se aktivně do vlastních průzkumných pozorování, jejichž výsledkem bylo například podrobné zmapování rostlinné a živočišné říše na školní přírodní rezervaci. Zajímavá byla fenologická, ornitologická, myslivecká, dendrologická a jiná pozorování a celá řada výzkumů (mechy, lišejníky, kaprad'orosty, houby, motýli, mravenci, fauna rašeliniště, dravci). Bylo zde ověřeno deset zákonem chráněných rostlin, vyskytujících se v této lokalitě. Nejznámější je *Soldanella montana* – dřípatka horská. Dřípatku měli Mladí ochránci přírody ve svém znaku a je po ní v současnosti pojmenované ekologické centrum v Prachaticích. Mezi další chráněné rostliny patří *Drosera rotundifolia* – rosnatka okrouhlolistá, *Pinguicula vulgaris* – tučnice obecná, *Lycopodium annotinum* – plavuň pučivá, *Lycopodium clavatum* – plavuň vidlačka, *Orchis majalis* – vstavač májový, *Menyanthes trifoliata* – vachta trojlistá, *Juniperus communis* – jalovec obecný, *Epipactis latifolia* – kruštík široolistý (Randuška, Križo, 1983).

Školní rezervace nabízela a stále nabízí neobvyklou, ale velmi zajímavou a efektivní výuku přírodovědným předmětům pro žáky ZŠ v Prachaticích a jejím okolí. Nevýhodou je pouze větší vzdálenost od těchto škol. Je nutné si na tuto výuku vyhradit celé dopoledne nebo odpoledne.

U jednotlivých forem edukace je nutné zohlednit věk žáků ve skupině. Při přípravě programů je důležité brát v úvahu různou úroveň schopností dětí i jejich rozdílné fyzické dispozice. Pro edukační činnost v přírodě se hodí hry s ekologickou tematikou. Zajímavé jsou etapové hry, při kterých se tvoří i smíšené skupiny. Starší pomáhají

mladším a šikovnější méně šikovným. Někdo neumí Morseovu abecedu, někomu ještě moc nejde psaní a čtení, děti si musejí vzájemně pomáhat a doplňovat se. Příkladem etapové hry je: „Věštba velkého mága“, složená z drobných her na pokračování. Jednou z nich je „Záchrana sovích mlád'at“, kdy se vytvoří v lese soví hnízda a děti hledají ukryté sovy v terénu. Jejich úkolem je dostat sovy do bezpečí před zlými lidmi, kteří sovy označili za ptáky samotného obávaného čaroděje...vhodná je hra „Lék pro jedličku“, kdy děti nesou lektvar ke kořínkům nemocné jedličky. Po cestě samozřejmě plní úkoly, aby nasbíraly byliny do lektvaru (Foglová, 2008).

Edukační program je vhodné uzpůsobit tak, aby byl pro děti zajímavý, zábavný a hravý. Volí se jednoduché a splnitelné úkoly. Pro výukové pobyty na rezervaci se pro menší děti výborně hodí například karneval květin ke „Dni květů“, slavnost na „Den studánek“ či „Den padajících listů“, „Vánoční strom pro ptactvo a zvěř“. Pro starší děti jsou zajímavé „Dny ochrany přírody“. V terénu osvědčily činnosti v malých skupinkách, při kterých se žáci střídají na několika stanovištích. Tam plní zadané úkoly. Například u stanoviště „les“ děti se zavázanýma očima poznávají přírodniny z lesa - kůru, šišku, jehličí. Všimají si rozdílu barvy jehličí u mladých a starších větviček jehličnanů, odhadují stáří stromů podle letokruhů, hledají pobyťová znamení. Je vhodné zařadit krátkou pohybovou hru. Důraz je kladen na smyslové vnímání. Starší děti již mohou pracovat více samostatně nebo ve dvojicích. Výhodou je, že již umějí číst a psát a proto je vhodné použít jednoduché pracovní listy, které si na jednotlivých stanovištích vyplňují. Například na stanovišti „Pobyťová znamení“ děti hledají a zapisují, jaká znamení zde zvěř po sobě zanechala. V zimě je možné zařadit poznávání stop. Na stanovišti „Květena rašeliniště“ například zkoumají a diskutují, proč se rosnatka jmenuje rosnatka a jakým způsobem si pro sebe opatřuje živiny. Mohou udělat její nákres do deníku nebo pracovního listu. Asi od čtvrté třídy děti pracují většinou jednotlivě. Opět s využitím pracovních listů. Je vhodné zařadit tzv. poznávačky (soutěže v poznávání přírodnin). Například na stanovišti „Velký snos pro rostliny“ zapisují názvy očíslovaných rostlin. Mají za úkol rozpoznat chráněné rostliny a vysvětlit, proč jsou chráněné. Na stanovišti „Drndal“ (malá vodní plocha) pozorují vodní živočichy, nakreslí vývojová stádia žáby, všimají si a zapisují, které rostliny rostou ve vodě a které na břehu. Nápadů a témat, která rezervace a jednotlivá zastavení stezek nabízejí je tolik, že je možné se neustále vracet zpět. Vždy to bude pro děti přínosné, zábavné a vzrušující. Vždy objeví něco nového a podnětného, obohacujícího. Na závěr edukační

činnosti je vhodné si s žáky zahrát hru s ekologickou tematikou pro zpestření. Vhodné jsou i etapové hry na pokračování.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Metodika prakticko-výzkumné práce

Praktická část má dvě roviny. První rovinou je pátrání v paměti lidí, kteří Aleše Závského dobře znali a měli se chuť o své cenné vzpomínky podělit. Aleš Závský svým lidským jednáním a především nezapomenutelným výchovným působením vtiskl do života a někdy i osudu svých svěřenců, kolegů a přátel nesmazatelnou stopu. Úkolem této práce je přinést alespoň pár střípků ze života tohoto vzácného člověka v podobě několika málo svědectví. Zkoumala jsem, jak tyto lidi okolo sebe ovlivnil, obohatil a inspiroval.

Informace jsem sbírala formou strukturovaného rozhovoru s pomocným diktafonem. Většinu pamětníků jsem osobně navštívila. U pana Čerovského a pana Francla jsem s laskavým doporučením a svolením CEV Dřívátky použila jako zdroj medailonek „To byl pan učitel“. Pokládala jsem všem pamětníkům přibližně stejné otázky, jejichž cílem bylo zjistit co nejvíce různých pohledů na osobnost Aleše Závského.

- 1) Jaký vlastně byl Aleš Závský, jak ho vidí ve svých vzpomínkách pamětníci nyní, s odstupem času.
- 2) Jak osobnost Aleše Závského obohatila, popřípadě ovlivnila životy pamětníků.
- 3) Cenná zkušenost, příhoda, zážitek při setkání s Alešem Závským.

Pro větší rozmanitost a zajímavost jsem oslovila tři různé okruhy lidí, mezi kterými se Aleš Závský pohyboval.

Pamětníky jsou:

- Kolegové, pedagogové ze stejné základní školy, ve které pan učitel dlouhá léta učil. Jsou jimi Mgr. Helena Klimešová, Mgr. Marta Járková, Mgr. Jaroslava Šamatová.
- Žáci, členové oddílu Mladých ochránců přírody, kterým se v Prachaticích říkalo „Závského děti“. Jsou jimi Ing. Marie Nálepová, Bc. Jiří Machart, Bohumil Toms, Robert Kalina, RNDr. Jan Holec, Mgr. Jan Šamata.
- Ochránci přírody z řad jeho nejbližších spolupracovníků v oblasti praktické ochrany přírody. Jsou jimi Bohuslav Nauš, Ing. Vratislav Francl, RNDr. Jan Čerovský CSc., RNDr. Aleš Máchal.

Při rozhovorech jsem se nejčastěji zaměřila na tyto otázky:

Jak mimořádná osobnost Aleše Závského ovlivnila a obohacovala život lidí, kteří s ním pracovali? Co jim osobně tato spolupráce přinesla? Pomohla tato zkušenost v jejich budoucím profesním rozhodování? Jaká byla osobnost Aleše Závského, co je osobně na ní zaujalo? V čem spatřují přínos Aleše Závského v oblasti ekologické výchovy? Vzpomínají si na příhodu, společný zážitek s panem učitelem, o který by se rádi podělili?

Druhá rovina výzkumu měla badatelský ráz a spočívala v práci v archivu. Pan učitel po sobě zanechal obrovské množství materiálů, které jsou pečlivě uschované v archivu. Ten je uložen v CEV Dřípatka. Měla jsem možnost několik dní v archivu Dřípatky pracovat, abych cenné materiály roztřídila a vybrala ty z nich, které byly pro účely bakalářské práce o životě a díle Aleše Závského vhodné. Celý archiv tvoří kroniky, fotografie, diapozitivy a několik skříní materiálu, který darovala po smrti svého manžela Dřípatce paní Závská. Pan učitel byl známý svojí nesmírnou pečlivostí, důsledností a přísností k sobě i ostatním. Dbal osobně na zaznamenávání všech akcí a soutěží do kronik a deníků. Archivoval všechny výzkumné práce. Dochovalo se tak velké množství postřehů, myšlenek, nápadů, plánů, dopisů, konferencí. To vše roztřídit a zpracovat by byla práce na několik let a několik bakalářských prací. Proto jsem se posléze zaměřila „pouze“ na práci s kronikami a deníky. Cílem práce bylo zmapování činnosti Mladých ochránců přírody a zaznamenání některých metod Aleše Závského, které jsou v kronikách a denících doloženy. Několikrát jsem v poslední době navštívila školní přírodní rezervaci „Pod Vyhlídkou“ i dvě další důležité naučné stezky, které Aleš Závský, Bohuslav Nauš společně se svými Mladými ochránci přírody vybudovali. Pořídila jsem několik fotografií, které vkládám do přílohy bakalářské práce.

3.2 Aleš Závský – pohledem pamětníků

Bohuslav Nauš

Spolu s Alešem Závským patřil mezi první průkopníky v oblasti ekologické výchovy u nás. S panem učitelem se seznámil začátkem 70. let. Brzy se těmito dvěma nerozlučným přátelům společně podařilo v tehdejší době velmi nadčasová věc, přivést k přírodě a hlavně její praktické ochraně nespočet dětí a mladých lidí. Dnes jim oběma po právu náleží ocenění „nestor ekologické výchovy“. Působí jako vzor pro další

naděšené pedagogy, kteří se vydali cestou environmentální výchovy. Pana Nauše jsem navštívila v jeho bytě v Prachaticích, kde jsme si spolu povídali, zavaleni obrovským množstvím knih, studijních materiálů a vzorků minerálů. I v takto vysokém věku se věnuje svému mineralogickému bádání.

Zajímalo mě, jak vlastně tenkrát začala a později probíhala spolupráce Bohuslava Nauše s Alešem Záveským, a co pro něj osobně jejich společná práce znamenala.

„Naše spolupráce s panem učitelem Záveským začala v prostorách okresního odboru ochrany přírody v Prachaticích. Já jsem tehdy zpracovával horniny, a tak jsem se mu snažil tenkrát vnutit alespoň malou sbírku. No a on tehdy v té době organizoval tzv. pracovní týdny. Na celý týden se jezdilo do terénu, zvláště se obnovovaly nebo budovaly panely v CHKO, protože tenkrát to nebylo nikým zajištěné, to byl ten začátek. Správa nefungovala. Sloupky vyráběli truhláři a my jsme je pak usazovali. A to pan učitel organizoval. Pak mu pomáhal pan Francl. Já jsem nastoupil v roce 1971. To jsem převzal a pomáhal pak organizovat tyto pracovní týdny. Jezdilo se od rána do večera do terénu. Sjížděli se pomáhat učitelé a dobrovolní ochránci z celého okresu. Pan učitel, já a děti jsme jezdili do terénu i mimo tyto týdny. Takže jsme to takhle dělali a byli jsme jedni a tytéž lidé. Tenkrát jsme pracovali bez nároku na odměnu hodně přes tisíc hodin. Radili jsme se s panem učitelem, který měl obrovské zkušenosti, a už v říjnu jsme vždy měli plán na celý rok. Vždy týden před výjezdem do terénu jsme se poradili na podrobnostech. Jaké náradí, kdo se přihlásil, co se bude dělat a jak tam pojedeme. A to si představte, že jednou jsme se nesešli týden před, no a v tom termínu já jsem přišel před garáž a pan učitel už tam stál, nezapomněl. Byl tak obětavý člověk. Například když se jezdilo po akcích, nebo expedicích a nikdo z děvčat už nemohl, tak vzal batoh a sám měl batoh těžký, měl tam vždy fotoaparát a knížky a ještě si přibral ruksak dívenky, která už nemohla. Byl to hodný a pozorný člověk. On uměl všechno zařídit, to já jsem si často říkal, že bych to nedovedl. On když někam přišel, uměl prostě všechno projednat, všechno obstarat, zkrátka všechno se mu povedlo.“

Jak se Vám pracovalo s dětmi z oddílu?

„Mně se s těmi dětmi pracovalo výborně. Oni někdy vzpomínali, že jsem byl na ně moc přísný. Vždycky jsme s panem učitelem chtěli, aby ty práce byly k něčemu. Pracovalo se vcelku dobře. Nejlepší bylo, když jsem přivezl auto s obědem a usedlo se na přístřešku. Jednou jsme vykonávali strážní službu na Blanici a zachraňovali jsme perlorodku, která

byla vyplavena v náhonu. Přistavovali jsme jez, aby bylo v náhonu dost vody a tenkrát nám všichni tvrdili, že to nemá cenu. To se psal rok 1972. Objevil jsem i perlorodku v písku, kterou na břeh vyházel mlynář s pískem. Něco taky zničili plynaři, když překopávali plyn, to uzavřeli přítok do náhonu a perlorodka zůstala na suchu. Nebo jsem viděl, jak tatínek otvíral perlorodky jednu po druhé a hledal spolu se svými dětmi perlu. Teď už je to tam bez perlorodky.

O památné stromy jsme se starali. Bylo jich víc. Například lípu u Sudslavic já pamatuju už od roku 1944, tehdy se pokrývala stříška lípy lepenkou a musela se stáhnout kovovými obručemi. V dutině pod stříškou bydlely i slepice.

Dělali jsme přednášky hodně po školách i v domovech důchodců. Takže já jsem dělal promítače a pan učitel vždycky věděl, jaký diapozitiv tam dám. Já to měl seřazené přesně na témata. Připravovali jsme spolu výjezdy do terénu, kde se pečovalo o chráněná území, o památné stromy, naučné stezky.

Vzpomínám si na exkurze, které pan učitel organizoval každý rok. Jednou, to jsme byli na exkurzi v krkonošském parku a bydlelo se v Kovárně. Jídlo se vozilo ze vzdálené Pece (asi 5 km). Museli jsme si pomoci. Objevil jsem v přístřešku velmi stará kolečka od dětského kočárku, no a vyrobil jsem kárku. Asi je ještě schovaná na rezervaci. V té staré káře se tedy přivázelo jídlo z Pece. Ale tam se muselo vejít bochníků a jídla pro osmnáct lidí“.

Ochrana přírody byla v nelehké době. Zajímalo mě, jak se tenkrát prosazovaly ochranné cíle v době, ve které ochrana přírody a životního prostředí nepatřila zrovna mezi priority.

„No, jednou jsem dopadnul tak, že mi řekl jeden místní papaláš do očí, že jsem nepřítel. Z JZD si na nás často stěžovali až na sekretariátu. Třeba bylo jednání, ve kterém bylo i deset lidí proti mně a já jsem obhajoval záležitosti ochrany přírody. Jejich neohleduplnost byla veliká. Choval jsem včely a jednou, když jsem v horku vymetal, přijeli za mnou a křičeli na mne, že mám všeho nechat a honem jít odsouhlasit nějaké aglomerace. Včely jsem ponechal a musel jsem poslechnout. Nebo to dělali chytře, například když byla mez a na ní byly stromy. Některé i vzácné nebo staré a památné. Tak zlikvidovali nejdřív mez a prostě těm stromům přetrhali kořenové náběhy. Pak řekli, že ty stromy usychají, a bylo vše vyřízené. To byla černota po jejich.“

„Pan učitel, když učil, ten se nemohl dostat v týdnu do terénu, ten nemohl pokaždé jezdit na jednání. To jsem musel pak já vyřídit a mně se kolikrát tak nechtělo. Mně se zdál sen o kosacích, to jsem měl modro před očima, když jsem si představil, že by měly být zlikvidované, to se mi zdálo často v noci o tom.“

A co současnost?

„Dneska je už jiná doba, nikdo za darmo prstem nehne a neudělá krok navíc. Vybudují cyklistickou stezku za čtyři milióny. Vandalové ničí panely, sedátka, přístřešky. Na Zlaté Stezce jsem se setkal s drzým přístupem, kdy si někdo připravil informační panely na stezce rovnou k odvezení na topení. Nestará se nikdo o studánku, kterou mají ptáci v zimě jako napajedlo. Lesáci vyřezali jeřabiny, vrby v místě, kde jsem napočítal 25 druhů ptactva, dali tam lavičky a beton. Vy tam teď můžete sedět celý den a nepřiletí tam nic. Je to o neznalosti.“

„Nedávno jsem zjišťoval a zpracovával informace k nové naučné stezce v Husinci, nikdo mi nechtěl nic říct a posílali mě zas jinam, a dokonce na mě v jednom domě poslali vlčáka, že prý je žádná stezka nezajímá. Víte, co ti ochranáři dneska dostanou nadávek, dneska už je nazývají zločineckými fanatiky a ekoteroristy. Ten kdo plýtvá jedovatými slovy na ochránce přírody, ten nenávidí sám sebe, neváží si přírody. Chodí po Šumavě politici a štvou proti ochraně přírody. Ono je to snadné sednout do vrtulníku a říct do televize, že je to na Šumavě v parku všechno suchý.“

Mgr. Helena Klimešová

Byla žačkou a posléze i kolegyní Aleše Záveského. Vedla k ochraně přírody několik desítek dětí a byla oporou Aleše Záveského. Vystudovala Pedagogickou fakultu v Českých Budějovicích. Působila jako pedagožka na základní škole, instruktorka oddílu Mladých ochránců přírody a dlouholetá ředitelka CEV Dřípatka v Prachaticích. Vzpomínala na své začátky. Jak se ona dostala ke spolupráci s panem učitelem Alešem Záveským, ale i na to, jak se jí samotné ochrana přírody a environmentální výchova stala celoživotním posláním.

Kdy a jak jste poprvé poznala pana učitele Aleše Záveského?

„Já jsem s panem učitelem začala spolupracovat jako žačka, když jsem přišla do šesté třídy, kdy pan učitel měl ta úžasná praktika z přírodopisu. To byl víceméně takový přírodovědný kroužek, kde jsme měli pravidelné schůzky a chodili jsme hodně do

terénu, hlavně na školní přírodní rezervaci. Vyvěšovali jsme budky, pozorovali vývojová stádia vzácných rostlin aj. Začali jsme organizovat tzv. Dny ochrany přírody a různé jiné akce (Dny padajícího listí. Den květů... a spousta dalších). Tenkrát jsem ještě chodila na housle, do lidové školy umění. Jenže když jsme šli s panem učitelem na rezervaci a vrátili jsme se večer v šest hodin, tak to už v houslích samozřejmě nikdo nebyl. To jsem si pak doma brekem prosadila, že už do houslí dál chodit nebudu, že budu chodit s ochránci chránit přírodu. Tak moc mě to, když jsem byla malá, oslovilo. Dnes mě to samozřejmě trochu mrzí. Myslím, že bych tenkrát asi zvládla obojí, ale nicméně jsem začala tohle dělat úplně naplno“.

Co pro Vás osobně Aleš Závěský znamenal, jak Vás ovlivnil?

„No, pan učitel byl vlastně takový můj druhý táta. On mě vychoval, pomáhal mi a můj otec, protože jsem pořád někde trajdala v přírodě s ostatními, to tak trochu delegoval na něj. Bylo to zvláštní, měli jsme k sobě blízko a já jsem se rozhodla, že to musím jednou dělat tak, jako pan učitel. Že budu také dělat s dětmi, že musíme všichni chránit přírodu, která je tak důležitá k životu a že je to tak dané. Pan učitel uměl vždy vycítit tu správnou strunu a na tu strunu on hrál. To bylo to mistrovství jeho jako učitele. My jsme tenkrát vlastně zakládali Oddíl mladých ochránců přírody při základní škole, kde jsem se stala instruktorkou. Všechno šlo po té ideologické linii ochránců přírody, ale formálně také tenkrát pod hlavičkou Pionýra, protože to jinak nešlo. Později jsme se rekrutovali do Stanice mladých ochránců přírody. Začali jsme organizovat Letní školy ochrany přírody a začaly vznikat první výukové programy v době dopolední výuky pro jednotlivé školní ročníky a to přímo v terénu, převážně na školní přírodní rezervaci.

Byla jste jeho žačkou, posléze i jeho kolegyní. Jaké byly Vaše začátky na cestě za ekologickou výchovou dětí?

„Já jsem to vnímala tak, že to, co dělá on, musím i já dále předávat dál, další generaci. A vše ostatní šlo stranou. Stala jsem se učitelkou. No, nebylo to tenkrát úplně jednoduché, myslím s mým studiem na vysoké škole pedagogické. Rodina mé matky byla nábožensky založená a to už stačilo, abych nedostala doporučení ke studiu na vysoké škole pedagogického směru. Na přírodovědu by to prý nevadilo, ale já jsem chtěla jako pan učitel - UČIT děti! Vzhledem k tomu, že k nám na školní rezervaci přijela tehdejší funkcionářka z krajského úřadu a viděla, co vše na rezervaci děláme, tak se tenkrát

přimluvila. Vzali mě na obor, který tenkrát moc nikdo nechtěl dělat, to bylo na první stupeň ZŠ. Tak jsem vystudovala první stupeň ZŠ a až později to vyšlo na učitelství přírodopisu a pěstitelských prací. Práce kantorky mě zcela pohltila, ale dnes radím děvčatům, třeba těm z šumavského národního parku, které se nadšeně chtějí věnovat ekologické výchově, aby si také nechaly místo pro svou rodinu, vlastní děti. Já jsem se tomu věnovala naplno a zvládla jsem to jen díky svému muži, který to toleroval a pomáhal mi se vším, hlavně s péčí o naše děti.

Převzala jste od pana učitele pomyslný štafetový kolík, když jste v jeho činnosti pokračovala po roce 1989. V čem to pak bylo jiné?

„Po revoluci jsme pak mohli vytvořit samostatný právní subjekt, stalo se jím Centrum ekologické výchovy Dřípatka. Zřizoval nás školský úřad a já jsem se stala jeho dlouholetou ředitelkou. Výhodou bylo, že jsme si mohli hospodařit na svém. Po revoluci jsme např. organizovali v rámci projektu pomoci „zaostalé“ východní a střední Evropě pracovní tábory. To přijeli agenti z Ameriky a vytipovali si u nás nějaké zajímavé organizace, kam by mohli jezdit jejich studenti pomáhat s péčí o přírodní a historické památky. Tenkrát se nás ptali, jaké že tu u nás děláme projekty. Já jsem nevěděla, co mají na mysli, na počátku devadesátých let min. století jsme si pod tímto slovem tak trochu neuměli představit jeho význam. Začala jsem jim tedy jmenovat vše, co tady všechno děláme, no a oni zajásali, že to jsou big projekty! A od té doby vím, co to ty projekty vlastně jsou. Dneska už je projekt na každém kroku a často bez projektů nejsou ani žádné peníze. Nakonec to bylo asi pět ročníků, kdy k nám každý rok jezdili na čtrnáctidenní pobyt (jezdili také ještě do Rýchor a Horního Maršova ke Kulichovým a také na hrad Lukov u Zlína). Pomáhali nám s údržbou školní rezervace i jiných chráněných území. Měli jsme na starosti i jejich ubytování na Dřípatce, stejně jako vyplnění jejich volného času. Oni měli tedy úplně jiné a dosti šílené pracovní návyky i jiný životní styl než my. Já jsem měla tenkrát jediný počítač v ředitelně a oni chtěli pořád nějaké další počítače k vlastní potřebě, no a my jsme tu tenkrát nic neměli. Museli jsme se s nimi nejdřív nějak srovnat, ale pak se jim tu hrozně líbilo a jezdili každý rok. Výhodou ale bylo, že přivezli i finance a my jsme mohli za jejich peníze opravit třeba rozhlednu, pozorovatelnu na rezervaci atd.“

Když se vrátíme zpět k panu učitelovi, jaký vlastně byl člověk, v čem spatřujete jeho největší přínos v oblasti ekologické výchovy?

„Byl velmi náročný učitel, a proto se našli i jedinci, kteří to s ním neměli lehké a jeho náročnost se jim zajídala, ale tak to prostě bylo. Často suploval rodiče, uměl naslouchat a uměl pomoci. Proto nás to k němu táhlo. On předběhl dobu ve svých vizích, které uměl i zrealizovat. Vždyť jeho učebna přírodopisu byla svým didaktickým vybavením v té době vzorem pro ostatní školy v republice. Stejně tak ta představa, že se děti pojedou učit někam do terénu místo toho, aby seděly v lavicích ve škole, to bylo úplně nemyslitelné. On se pořád snažil neustrnout a sám se stále učil něčemu nového a pořád nás do něčeho nového tlačil. Jako kantor byl úžasně pokrokový. Nechal děti dělat různé i manuální věci, které v současné době jsou skoro nemyslitelné. Je pravda, že on skutečně dokázal v dětech nějak vytvořit, nebo alespoň nějak povznést jejich sebevědomí, podnítit jejich zapálení pro dobrou nebo pro společnou věc. Dokázal děti přesvědčit o tom, že to, co se zrovna dělá, se má dělat právě tak. A ty děti to pak s maximálním nasazením dělaly. Tak to bylo dobře, tak jsme to prožívali a tak to dokázal přenášet i na ty děti. To byl největší dar jeho osobnosti. Ale ani ti mladí to neměli lehké, protože pan učitel spolu s panem Bohouškem Naušem, byli profici, kteří byli zvyklí dělat věci precizně, důsledně, systematicky, a takové nároky měli i na ty děti. Tak je do toho postupně zasvěcovali a ony se naučily pak pečovat o tu přírodu stejným způsobem. Učení o přírodě se dnes často dělá převážně uvnitř, s nejmodernější audiovizuální technikou a pedagogové nechtějí nebo nemohou moc chodit s dětmi ven... A to pan učitel uměl, tedy učit se o přírodě v přírodě pod širým nebem. Vedl výukové programy venku a nás učil, abychom to pak také tak realizovali. Tak se mnohokrát u nás ve škole nějaká třída sebrala, jela na rezervaci a tam se učilo. Měly tam vlastně od všeho něco. Kousek matematiky tím, že děti například počítaly vydatnost pramene, nebo kousek zeměpisu tím, že dělaly třeba panoramatický náčrt, orientovaly se v terénu, určovaly, kterým směrem je Německo, Praha a podobně. A takto venku v přírodě se přirozeně propojovalo učivo různých předmětů. Pan učitel se řídil sloganem, který je spjatý s naší terénní stancí - tedy učebna pod širým nebem. Ten výstižný slogan od nás pak převzal Národní park Šumava. Pan učitel byl velmi vzdělaný člověk, který například s panem Kocourkem bojoval i za záchranu kaple ve Stožci, což dnes málokdo ví. On o sobě nikdy nechtěl moc mluvit a ani vlastně nechtěl nic moc psát, protože mu přišlo důležitější konat, než něco sepisovat. My jsme ho tolikrát s Alešem Máchalem přemlouvali, aby napsal své zkušenosti, ale on se k tomu bohužel nikdy nedostal. Vlastně pouze s panem doktorem Janem Čerovským napsal knihu s názvem Stezky k přírodě“.

RNDr. Aleš Máchal

Je známým českým ekopedagogem a zakladatelem Lipky „Školského zařízení pro environmentální vzdělávání v Brně“. Ta je jednou z nejstarších a nejznámějších u nás. Posláním Lipky je environmentální výchova a osvěta dětí, mladých lidí i dospělých.

„Naší vizí je společnost, která bude natolik citlivá k přírodě, že už (skoro) nebude potřeba žádných Lipek a jejich vzdělávacích a osvětových aktivit.“(Lipka, 2016).

Aleš Máchal ale kromě svého působení v Lipce dlouhá léta externě vyučuje na vysokých školách budoucí pedagogy (na Pedagogické fakultě MU, na Mendelově univerzitě v Brně a na Přírodovědné fakultě UP). Je autorem řady publikací o ekologické výchově a v r. 2001 obdržel Cenu Josefa Vavrouška. Má silný vztah k Šumavě, kde se v minulosti s Alešem Záveským spřátelil. Často se s ním setkával a jak sám tvrdí, rád se od něj ekologické výchově učil. Dnes je to on, kdo stejně jako v minulosti pan učitel Záveský, předává své zkušenosti dětem a svým studentům. Svoji pracovitostí, skromností a životními postoji mi pana učitele velmi připomíná. Požádala jsem ho tedy, zda by mi o Alešovi Záveském pár řádků nenapsal a zde je výsledek.

Maličko o velkém člověku - pár vzpomínek na pana učitele Aleše Záveského

„Pan učitel Aleš Záveský, prom. ped. je pro mne jednou z nejvýznamnějších a současně i nejúctyhodnějších postav české ekopedagogiky, k jejímž zakladatelům (vedle Květoslavy Burešové, Danuše Kvasničkové a Emilie Strejčkové) nepochybně plným právem patří. Jeho nečekaný skon v pouhých 69 letech znamenal ztrátu, která se dodnes nezacelila, přestože od té doby uplynulo už dvacet let. Co všechno bylo na tomto vzácném člověku hodno úcty a obdivu, je těžké vtěsnat do několika vět. Přesto se o to troufale pokusím, abych tím i trošku odůvodnil skutečnost, že páté pracoviště Lipky - školského zařízení pro environmentální vzdělávání v Brně, které se jmenuje Kamenná, nese čestný název Vzdělávací centrum Aleše Záveského.“

Připadá mi, že Aleš Záveský představoval dokonalou kombinaci vzdělaného UČITELE a ryzího OCHRANÁŘE. Dovedl totiž obě tyto profese (v jeho případě spíš obě poslání) kloubit zcela přirozeně a na sto způsobů, především zaníceným a aktuálním výkladem v každodenním vyučování na ZŠ Vodňanská i při terénní výuce v rámci hodin přírodopisu ve Stanici mladých ochránců přírody. Zde se propojovalo získávání vědomostí s osvojováním manuálních zručností při údržbě školní přírodní rezervace založené panem učitelem a děti se zde vlastními silami přičiňovaly o uchování a

zvelebení nádherného kousku přírody u Zdenic nad Prachaticemi. Pedagogický talent pana učitele a jeho hluboké přírodovědné znalosti se plně uplatňovaly také při ochranářském průzkumu, při vyhlásování maloplošných chráněných území, chráněných stromů i při tvorbě a údržbě naučných stezek. Je na místě připomenout dlouholetou spolupráci a pevné přátelství s inspektorem ochrany přírody panem Bohuslavem Naušem. Tito ochranářští průkopníci tvořili nerozlučnou dvojici, díky jejímuž nadšení, odvaze, nápaditosti, obrovskému pracovnímu nasazení i neobyčejné manuální zručnosti se za pomoci řady dalších dobrovolníků začala cílená ochranářská osvěta na Prachaticku soustavně uplatňovat už od konce padesátých let 20. století.

S panem učitelem Záveským jsme se poznali na sklonku socialismu v létě 1989 na mezinárodním setkání lidí působících (tehdy ještě neoficiálně) v ekologické výchově konaném v Seči pod názvem TOUCH, které pořádali manželé Hanka a Jirka Kulichovi mj. za účasti Denise Meadowse. Aktivním účastníkem byl také Aleš Záveský, autor tehdy zbrusu nové knížky Stezky v přírodě (napsali s RNDr. Janem Čerovským, 1989), kterou si dodnes dovoluji považovat za nepřekonanou „bibli“ výchovy dětí k ochraně přírody. Naše následné užší přátelské kontakty spadají do bohužel už jen krátkodobého období let 1991 - 1995, nejintenzivnější na podzim 1994, kdy jsem díky laskavosti tehdejší ředitelky Dřípatky (žákyni a následovnici pana učitele) Helenky Klimešové směl v jejich zařízení v klidu pracovat na rukopisu knížky Špetka dobromysli (kapitoly z praktické ekologické výchovy). Obohacující rozhovory s Alešem Záveským mi zde byly velkou posilou, panu učiteli jsem dodnes vděčný také za doslov, který ke Špetce napsal. O to víc mi bylo líto, že se jejího vydání začátkem roku 1996 už nedočkal. Na podzim téhož roku byl Aleš Záveský in memoriam oceněn čestným titulem - Nestor ekologické výchovy, který mu (současně s jeho přítelem Naušem) byl slavnostně udělen Rezekvítkem – sdružením pro ekologickou výchovu a ochranu přírody při příležitosti festivalu TSTTT v Uherském Hradišti.

K nejsilnějším a zároveň nejkrásnějším vzpomínkám na pana učitele patří chvíle jeho zanícených výkladů ve školní přírodní rezervaci (od komentovaných ukázek minerálů a hornin, přes vyprávění o záchraně kosatců sibiřských až po ukázky síly slunečního vařiče a expozici desítek typů ptačích budek). Nezapomenutelná byla i přesvědčivost jeho zasvěcené přednášky s diapozitivy o problémech životního prostředí planety (v ZŠ Vodňanská, 1994) osvědčující široký pohled pana učitele o tématech, jímž v té době nebyla v ČR věnována větší pozornost, anebo třeba jedinečné ukázky biotechnických

opatření v úpolínové rezervaci poblíž Libínského sedla, kde s panem Naušem vytvořili důmyslný systém závlahových kanálků a hrázek umožňující úpolínům dostatečné zásobování vodou.

Ještě mnoho, přemnoho by se slušelo o panu učiteli povědět, ale slovo určitě dostanou i povolanější než jsem já - především jeho žáci a odchovanci, z nichž někteří jsou dosud hybateli Sdružení Dřípatka a stále dbají o uchování odkazu pana učitele. Budiž těchto pár střípků vzpomínkou. Na krásného člověka, za kterým mnohem víc než slova zůstávaly činy - ve prospěch dětí, environmentální osvěty veřejnosti i praktické ochrany přírody Prachaticka“.

Mgr. Marta Járková

Vystudovala Pedagogickou fakultu v Českých Budějovicích a byla dlouholetou kolegyní p. učitele Aleše Záveského. Sdílela s ním mnoho let svého života ve stejné škole, kde učila žáky na druhém stupni. Zastihla jsem ji v malé rekreační osadě Rohanov, která se nachází poblíž Prachatic. Velmi mne zajímal její pohled na p. učitele očima pedagoga a kolegy z prostředí stejné školní sborovny.

Jak vy osobně vzpomínáte na Aleše Záveského?

„Jak říká básník, kdo chce zapálit, musí sám hořet. Pan učitel opravdu hořel pro svůj záměr, pro ochranu přírody a strašně krásně dokázal k tomu přivést i ty děti. Ať byly malé, větší nebo ty nejstarší, on si to bral jako samozřejmé, jako za svoje, že něco pro přírodu a pro ty děti udělá. Pro něho to znamenalo, že musí předat planetu budoucím generacím, aby něco měly, protože když nebudou mít životní prostředí v dobrém stavu, zajdou všichni. Živočišné druhy, rostlinné druhy, člověk jako takový, protože ten je na přírodě nejmíc závislý. On toto dokázal přesvědčivě, s malými jiným způsobem, s většími pak také jiným způsobem. Pracoval s nimi tak, aby je to nadchlo a aby je to bavilo. Aby jim nebylo zatěžko přijít v sobotu a v neděli. A to je jeho velmi záslužná práce. On to prostě dělal absolutně nezištně. Tak ho člověk vnímal a viděl. Byl skvělý v tom, že jak to říkal, tak to taky dělal. Nikdy nedělal nic, o čem by nebyl skálopevně přesvědčený, že je to pravda. Proto taky za ním ty děti tak šly a my učitelé jsme se mu obdivovali. Obdivovali, protože tenkrát já jsem byla o dost mladší a vůbec jsem si nedovedla představit, že bych to takto dokázala tak jako on nějakým způsobem skloubit. My jsme ho viděli jako báječného člověka, který ví, o co jde a který se to snaží naučit všechny, dokonce bych řekla i ty kolegy. My jsme chodili na rezervaci jako učitelé a on nás tam

provázel. A my jsme tam pak zase chodili se svými dětmi, se třídou. Pan učitel byl bezprostřední a tak, jak to šlo, tak to přijímal a tak to učil přijímat i ty děti, ono to tak v životě je. Nedělal z ničeho nikdy žádné vědy, ale učil děti koukat se a k problémům se postavit čelem a udělat to nejpříjemnější, jak to v tom daném momentě je. Měl náramný smysl pro humor. My jsme se s ním kolikrát tak nasmáli. Třeba když jsme měli na konci roku sezení. On tam dlouho nepobýval, ale přišel a vždy měl dobrou náladu a nikomu ji nezkazil. Bylo o něm známo, že byl jedním z nejlepších třídních učitelů na škole. Vychovával spoustu dobrých zapálených lidí. Dokázal na koleně v podstatě z ničeho a bez velkých vzorů vybudovat a předat něco velkého.“

Mgr. Jaroslava Šamatová

Vystudovala Pedagogickou fakultu v Českých Budějovicích a byla také dlouholetou kolegyní Aleše Závského. Měla možnost ho dobře poznat nejenom jako kolegu kantora, ale i učitele svých dětí. Její syn Jan se brzy zařadil do oddílu Mladých ochránců přírody pod vedením pana učitele. Tato skutečnost a zkušenosti jej nasměrovaly ke studiu ochrany přírody. Nyní pracuje jako ředitel Františkolázeňského muzea a ochraně přírody se aktivně věnuje ve své profesi. Paní učitelka Šamatová se svými dětmi (devátým ročníkem ZŠ Vodňanská) a postupně celou školou zapojily do budování parku, který vznikl v nedávné době v Prachaticích. Společně se Sdružením členů a přátel Stanice mladých ochránců přírody Dřípatka a občanským sdružením Hospic sv. Jana N. Neumanna. Hlavním smyslem parku bylo pokračování tradice v ochraně přírody na Prachaticku, kterou tak významně započal právě Aleš Závský. Do realizace parku se zapojilo mnoho obyvatel Prachatic a odborníků na ekologickou výchovu. Lidé zakoupili a posléze darovali sazenice stromů a laviček a dobrovolně pomáhali s realizací parkové úpravy a výsadby. V parku bylo symbolicky vysazeno 5 stromů zástupci organizací, které položily základy environmentální výchovy v ČR. Těmito organizacemi byly: Školské zařízení pro environmentální vzdělávání Lipka, Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory, Středisko pro vzdělávání a výchovu v přírodě Chaloupky, Centrum ekologické výchovy Dřípatka, Sdružení členů a přátel Stanice mladých ochránců přírody Dřípatka. Tento park v centru města Prachatic bude osobnost pana učitele Závského a jeho celoživotní práci s dětmi trvale připomínat.

Jak jste vnímala osobnost svého kolegy ve škole, v čem zpětně spatřujete jeho největší přínos?

„Pan učitel Závěský byl mým kolegou od roku 1977, kdy jsem přišla na Vodňanku, až do jeho odchodu do důchodu. Měl obrovské charisma. Lidé kolem něho (žáci, kolegové a ostatní) se dělili, alespoň podle mě, na dvě skupiny. Buď ho měli rádi, nebo ne. Ten druhý pohled vyplýval z jeho náročnosti ve výuce a nekompromisnosti v postojích. Ten první z jeho zaujetí pro věc, obětavosti a smyslu pro humor. Byl to odborník, který strhl ostatní k akcím v ochraně přírody takovým způsobem, že pro děti byla čest s ním pracovat. I když jsem k některým jeho přístupům k žákům v hodinách měla výhrady, velmi jsem si ho vážila a vážím.“

Ochránce si oblíbil i Váš syn Jan, co ho k nim přivedlo a byla jste tenkrát ráda?

„Honzu přivedli k ochráncům asi nejvíc jeho kamarádi. Hlavně Pája. Nicméně akce s panem učitelem se staly nedílnou součástí života naší rodiny. Jejich náplň odpovídala našim představám o environmentální výchově, moderním slově dneška. Jsem ráda, že Honza v těchto aktivitách našel pracovní náplň svého života.“

Ing. Marie Nálepová

Od šesté třídy navštěvovala biologická praktika a přírodovědný kroužek Dřípatek pod vedením pana učitele. Aleše Závěského měla v deváté třídě na biologii. Setkání s osobností pana učitele, jeho vedení a výchova v oboru ochrany přírody Marii nasměrovalo k výběru zaměstnání. Po absolvování gymnázia v Prachaticích se rozhodla pokračovat ve studiu zahradní architektury v Lednici. Profesi zahradní a krajinné architektky se věnovala celý život. Stala se sadovou architektkou Praze v Průhonicích. Nyní v Praze žije se svým manželem, který pracuje ve sbírkách Národního muzea.

Na Desce cti ve školní přírodní rezervaci je Marušky jméno na úplném začátku. Mne zajímala odpověď na otázku, jak se tak stalo?

„V podstatě to byla vlastně akce pana učitele Závěského, který hledal s panem Čerovským vhodnou zajímavou lokalitu pro svůj záměr - vybudovat školní přírodní rezervaci. My jsme jenom pod jeho vedením byli nasměrovaní k tomu, abychom to místo prozkoumali. Takže jsme dělali ze začátku botanické výzkumy. Já jsem třeba vstávala ráno v pět hodin, nebo v půl páté, abych stíhala ranní vlak do Prachatic, protože jsem bydlela ve Strunkovicích. Pak jsem vyběhla ten kopec nahoru, kolikrát bosa, protože byla velká rosa. Nechtěla jsem si zničit punčochy, tak jsem se zkrátka zula. Potřebovala jsem zjistit, co tam zase kvete, abych to zaznamenala.“

Patříš tedy mezi první mladé vědce, které si pan učitel vychoval, a jsi i spoluzakladatelkou slavné rezervace. Co se dělo dál?

„Zjistilo se, že se na tomto území vyskytuje opravdu hodně vzácných a chráněných rostlin. Lokalita byla tak cenná a zajímavá, že se začalo s dalšími kroky. V první řadě se postavil posed na první části, kde se dříve pásli koně. Majitelé, tuším se jmenovali Kavanovi, tam tenkrát měli koně. Jak to tam spásali, udržovala se tam květena. Rostla tam například rosnatka okrouhlostá, plavuň, kruštík širolistý, jalovce, a spousta dalších rostlin vzácných a chráněných. Pan učitel řekl, že by bylo dobré seznamy rostlin sepsat. Tak jsme s Jiřinou Podlahů vše sepsaly, udělaly jsme o tom práci, která se dostala do soutěže - Příroda stále živá a byly jsme vyhodnoceny. V roce 1968 jsme za odměnu směly jet na mezinárodní tábor v Krkonoších. Byly jsme ubytované v chatě Severka na Rýchorech. Tam mám takový příběh. Ztratila jsem se tam v období, kdy k nám zrovna přijely ruské tanky, nad námi lítala letadla a do toho mne hledala horská služba. Bylo to asi nepříjemné a stresující pro tu horskou službu. Nakonec jsem se sama našla a došla jsem v pořádku. Takže to mělo i své dobrodružství“.

Ochrana přírody tě provázela i na gymnáziu a pokračovala jsi dále ve svých vědeckých výzkumech, čeho se výzkumy týkaly?

„Ano, já jsem pokračovala dál, dělala jsem práci na úpolínech Jihočeského kraje a to jsem se seznámila s botanickou společností v rámci Jihočeského kraje. Také za tím samozřejmě stál pan učitel Závěský, protože on tam již měl hodně známých. Například pana doktora Chána, což tam byl hlavní botanik. Dokonce mám od něj schovaný dodnes Klíč k určování rostlin, který mi věnoval. Já jsem se pak zase dostala do soutěže Natury semper – vivy. Tam jsem byla vyhodnocená a v roce 1969 jsem se dostala za odměnu do Anglie na tři neděle. V Anglii jsme pak pracovali v organizaci pro ochranu přírody a měli jsme tam stanoviště v zoologické zahradě. Vybavuji si, že jsme navštěvovali velmi často pavilón, ve kterém chovali pandy. Byli jsme ubytovaní ve stanech v Essexu, v hrabství, ve kterém se dělala cesta rezervací. My jsme mýtili křoviny. Oni tam dělali rezervaci a chránili naleziště vřesu a tisů. Pak jsme byli ještě týden v Londýně, to bylo moc fajn a krásná zkušenost. Odtud jsem dovezla minerály, ta geologie mne také moc bavila. Vzpomínám, jak po nás pan učitel házel šutry, ty modely, abychom je zařazovali do soustav. To mě vysloveně bavilo. On byl prostě osobnost, dovedl nás přitáhnout a my jsme zase potom v tomto duchu vychovávali své děti. V tomto duchu jsem se bavila i

s panem doktorem Čerovským pak již v Praze, jak moc nás všechny naše pout' s ochránci přírody ovlivnila. Já jsem pak projektovala zeleň pětadvacet let pod pražským projektovým ústavem a posléze v Průhonicích.“

Pan učitel vedl své svěřence zejména k praktické ochraně přírody, pracovalo se v terénu za jakéhokoliv počasí a rezervace nebyla zdaleka jediným ochranářským počinem, přesto nám všem přirostla mimořádně k srdci. Máš ještě jiná oblíbená „ochranářská“ místa?

„To určitě ano, ale já moc ráda vzpomínám i na Medvědí stezku. To jsme si prostě všichni vyjeli na výlet na Šumavu, odtud mám fotografie z jeleního jezírka, kde jsme se dokonce plavili na voru. To byla vlastně první stezka, kterou jsme označili. Na Medvědí stezku mám vlastně taky podobnou vzpomínku. Tenkrát jsem se sama vlakem rozjela na Medvědí stezku, chodila jsem tam sama samotinká v lese a táhlo mne to tam. Maminka, když se to dozvěděla, ona byla tenkrát nemocná a moc se rozčílila, že jsem se tak sama vydala, tam se dá přeci tak snadno ztratit. Tam je to tak moc hezké, tajemné a romantické. Na značení této stezky se tenkrát podílela celá plejáda řemeslně zručných lidí, například kovář Krejsa nebo truhlář Šebek, který pracoval se dřevem. Pak ale i ochránáři z prachatického okresu, například pravá ruka pana učitele, pan Francl, pan Nauš, ale i dobrovolníci z řad občanů Prachatic. Měli jsme takové ochranářské dny, kdy jsme vyjžděli do náročnějšího terénu na Šumavu a například věšeli značky na Trístoličnicku a Trojmeznné hoře. Přes krajské středisko z muzea Českých Budějovic se tenkrát dělala týdenní školení, kde do nás lili vědomosti, a tam jsem se také zúčastňovala. Jezdila jsem tam docela ráda, při jednom školení jsem tam poznala svého manžela. Za nás to bylo organizované na bázi dobrovolnosti a vytipování vhodných lidí, kteří se o ochranu přírody zajímali. Jsou to krásné vzpomínky na báječná léta, úžasné lidi a hlavně osobnost pana učitele.“

Bc. Jiří Machart

Dlouholetý člen oddílu Mladých ochránců přírody a žák pana učitele Aleše Záveského. Vystudoval gymnázium a později dálkově vychovatelství a učitelství pro MŠ. Na Pedagogické fakultě v Praze vystudoval obor speciální pedagogiky. Nyní je ředitelem DDM v Prachaticích. Má na starosti zabezpečování pravidelné i příležitostné zájmové činnosti dětí i dospělých. Ve volnočasové výchově a vzdělávání dětí našel své poslání podobně jako jeho pan učitel. Zde zúročuje své ochranářské zkušenosti z dob, kdy byl

sám aktivním členem oddílu Mladých ochránců přírody. Jeho zálibou je praktická ochrana přírody a věnuje se přípravě metodických materiálů v oblasti ekologické výchovy pro předškolní děti. Vzpomínal na pana učitele nejprve jako na pedagoga, posléze jako na svého kolegu, který ho vedl pedagogickými úskalími environmentální výchovy a snažil se mu dál předat pomyslnou štafetu. Líbila se mi jeho vzpomínka na pana učitele v medailónku „To byl Pan učitel“.

„Jednou jsme se v ochráncích na akci ztratili. Tedy, byli jsme v terénu a pan učitel všem řekl, že jsme se ztratili. Jen tak náhodou měl po ruce mapu. Potřeboval navodit situaci, že si musíme poradit sami. Měl zvláštní, ale velmi účinné metody. Byli jsme docela vystrašený, ale on s námi sám v klidu hledal ve své mapě a ukazoval, jak se s mapou pracuje. Chtěl, ať se to naučíme přímo v terénu. Já až později pochopil, že to tenkrát byla jen jedna z jeho metod, jak nás naučit být samostatní. Dokázal navodit takovou atmosféru, že nikdo z nás ani na chvíli nepochyboval, že to není pravda. Často se mi to pak vybavilo, když jsem pracoval sám s dětmi v kroužku.“

Pan učitel ovlivnil a nasměroval tak dál životy mnoha členům z oddílu. Ty ses stal jeho žákem a pokračovatelem. Jak moc tě osobně ovlivnil?

„Když jsem byl na gymnáziu, můj život v ochráncích se na chvíli přerušil. Musel jsem se věnovat víc učení a neměl jsem tolik času na všechny akce. Tenkrát si dokonce pamatuju, že jsem musel na čas vrátit průkaz signalizátora státní ochrany přírody. Pak jsem šel na vojnu a v Karlových Varech jsem dělal při vojenské službě přírodovědný oddíl s dětmi. Jednou jsem své děti z kroužku vzal na tzv. Den otevřených dveří na školní přírodní rezervaci. To jsem viděl po delší době pana učitele Závského. Byl překvapený, že mě vidí a že se ekologické výchově také sám dál věnuju. Navíc mi děti z kroužku všechny ty soutěže tenkrát vyhrály. Pak když jsem se vrátil z vojny, tak jsem šel do domu dětí na oddělení přírodních věd a začal jsem tam pracovat. Tenkrát tam za mnou pan učitel přišel a povídali jsme si. Zanedlouho jsem pak začal pracovat jako zaměstnanec sdružení Dřípatka. Tři roky mě tedy zaměstnávala nevládní organizace Dřípatka, posléze jsem se stal zaměstnancem Centra ekologické výchovy Dřípatka. Pana učitele Závského jsem tedy měl možnost zažít jako učitele, který mě učil. Posléze jako člověka, který mě vedl na ochráncích přírody, a pak jako člověka, který mě svým způsobem trochu zavrhnul. No a najednou jsem se stal jeho kolegou. To bylo fantastické období, protože on tenkrát v té době vlastně dělal to, co je dnes ve světě nazýváno jako -

coaching. On mě přesně takto dál sám vedl. Já když si dnes zpětně promítnu, jak za mnou chodil a radil mi! Jak se mnou komunikoval a nenásilně mě vedl! On byl nadčasový ve spoustě věcí. Já když jsem si dnes četl novou knihu, která vyšla na téma coachingu, já jsem si řekl – aha, tak tohle všechno se mnou tenkrát pan učitel dělal. Tak to bylo období, kdy jsem se stal jeho kolegou profesně. Tenkrát chodil na Dřípatku jako poradce, na dohodu s panem Naušem. Dávali nám podněty. Třeba přišel v sedm ráno a řekl mi nějakou myšlenku, hodil mi udičku a já jsem to začal rozvíjet. On seděl a poslouchal. Když jsem se třeba začal odvíjet někam jinam, tak zase hodil udičku svým směrem. Byl výborný psycholog a dokázal mě skvěle vést. Dokázal najít u každého člověka tu jeho silnou stránku, pak ho nasměrovat a dovést tam, kam potřebuje, a tu jeho silnou stránku podpořit. To byl jeho dar.“

Bohumil Toms

Bohumil byl žákem a dlouholetým členem oddílu Mladých ochránců přírody. Jeho koníčkem je mineralogie a rýžování zlata. Vystudoval Střední průmyslovou školu v Příbrami, obor hornictví a hornická geologie. Nyní podniká jako automechanik. Je členem Jihočeského klubu mineralogů a předsedou Českého klubu zlatokopů. Snaží se o popularizaci poznatků spojených s výskytem a rýžováním zlata. Ve svém volném čase se podílí na výchově dětí a mládeže v aktivitách spojených se sportovním rýžováním zlata. V nedávné době vybudoval „Hornickou naučnou stezku – Albrechtonice“. Sám na vlastní kůži zakusil, jak těžké to v dnešní době je, jaké úskalí a těžkosti s sebou vybudování naučné stezky nese a kolik času a dřiny je s tím spojeno. Nakonec pomohli kamarádi z Českého klubu zlatokopů a z Dřípatky.

Co tebe osobně pan učitel Závěský naučil a jak tě ovlivnil život v ochráncích?

„V ochráncích jsem se naučil hodně, například dělat kamenné snosy a také štechrovat. Práci s tímto nástrojem jsem použil i mnoho let poté, když jsme potřebovali vyhloubit jámu na mistrovství republiky v rýžování zlata. Všechno nářadí bylo neforemné, úzké, široké, zdálo se to beznadějně. Vůbec nikdo si nevěděl rady. A najednou mi to došlo. Jel jsem do nejbližšího města, nechal jsem navařit železnou tyč. Nikdo z toho osazenstva tomu nevěřil a nechápal, všichni se divili, co to je. Byl jsem hrdý na štechr, naše nářadí z ochránců. Všeobecně jsme si zdokonalovali naši manuální zručnost. Dělalí jsme zkoušky při práci s kosou, běžně jsme pracovali se srpem, pořád jsme natírali a přitloukali. Naučil nás samostatnosti, když někoho z nás určil být vedoucím dne, třeba

na pracovním týdnu na rezervaci. Naučil nás zodpovědnosti za vedení kolektivu, kdy starší byli zodpovědní za mladší a pomáhali jim, předávali zkušenosti. Naučil nás zdravému sebevědomí, věřit si při soutěžích (biologické olympiády a Zlatý list). Naučil nás důslednosti, dotáhnout věci do konce. Teď se mi to hodilo při realizaci hornické naučné stezky. Naučil nás psát si deník a vedli jsme kroniku. Je ještě hodně věcí, naučil nás toho opravdu moc. Důležité asi je, že i přes jeho přísnost k sobě a k nám, nás to učil nenásilně, přirozeně, lidsky“.

Robert Kalina

Byl žákem pana učitele Aleše Záveského a dlouholetým členem oddílu Mladých ochránců přírody. Svůj život v oddíle i samotného pana učitele vždy vnímal se svým specifickým, milým a optimistickým humorem. Je studnicí zážitků a vzpomínek, díky kterým je každé setkání a povídání s ním, jako by se opravdu vracel zpět, dnes již pro nás dob minulých.

Jak vzpomínáš na Aleše Záveského a jaký byl tvůj život v ochráncích?

„Byl to vnímavý a citlivý člověk. U každého z nás dokázal brzy najít, v čem je dobrý, nebo co by mu mohlo jít. Měl ke každému individuální přístup, ale jedinečně nás dokázal všechny stmelit i jako partu. Mne moc bavily téměř všechny manuální práce. Akce a práce v terénu a za každého počasí mi vůbec nevadily, měl jsem je rád. Vůbec jsem ale nemusel soutěže jako olympiády a Zlatý list. Tak jsem se jich neúčastňoval a nechyběly mi. Pan učitel to věděl, tak to tak bral a nenutil mě. Ale když byla potřeba brigáda v terénu, tak jsem se těšil. Pořád jsme někde tahali těžké balvany, dělali zídky a kamenné snosy. Hledali jsme obrovské pařezy a tahali je ke stanicí. Pan učitel už na nich dopředu viděl přidělané nějaké informační cedule nebo meteorologické ukazatele. Jednou přišel, abychom ještě s Bohoušem Tomšem brzy ráno vyrazili pro starý strom. Byl hodně velký a vypadal skoro jako harfa. My ten strom prý velmi nutně potřebovali na rezervaci. Ležel u silnice, směrem ven z města na Volary. Bohouš měl za úkol, hlídkovat a hlásit příjezdající auta. Bohoušek ale hlásil, že vidí jet auto s obrovským předstihem. Pan učitel i já, jsme vždy skočili šipku do křoví které u nás bylo nejbliže a čekali. Ale to auto nikde. Vždycky jsem slyšel jen -já ho zkynožím. Já ho tak zkynožím, že to není možné, to uvidí! V ochráncích mě držela parta, kamarádi a legrace. Rodiče vždy věděli, že si o nás nemusí dělat starosti, že někde neděláme lumpárny. Z akcí jsem přijížděl často úplně urvaný, byla to mockrát dřina. Byl jsem ale tenkrát nejšťastnější

dítě na světě. Neměli jsme ani čas na průšvihy, ale nějaké legrácky a kulišárny jsme panu učiteli taky dělali a strašně rádi. Vždy se jako na oko rozčílil, ale většinou se tomu pak s námi dokázal zasmát. Smysl pro humor mu nechyběl. Jednou jsme ho s klukama předběhli, když jsme šli lesem pěšky na rezervaci. Pomaleji šel za námi s menšími dětmi z oddílu. U stanice se modrala louka, byla plná kvetoucích sibiřských kosatců. S klukama jsme se proplížili doprostřed té kosatcové nádhery a v ruce jsme drželi kůl s nápisem a vlajkou. Malé děti se rozběhly se přímo za naším transparentem. Dnes si už nepamatují, co na něm bylo chytrého, ale nezapomenu na rozčíleného pana učitele. Schytili jsme to ale tenkrát se vši parádou,“

Co ještě se ti vybavuje při vzpomínce na ochranářské časy?

„Miloval jsem, když jsme brzo ráno na naší rezervaci sekali louku. My kluci jsme pracovali s opravdovou velkou kosou na sečení a holky za námi pohrabovaly s hráběmi. Užili jsme u toho tolik legrace! Nikdy jsem nezažil tolik kouzelných a pěkných chvil jako s ochráncema. My jsme tam chodili rádi, byli tam naši nejlepší kamarádi. Jako mladší jsme vzhlíželi ke starším a učili se od nich a pak se to obrátilo. Když jsme byli starší, pomáhali jsme těm mladším dětem. A tak to šlo dál. Navíc jsme měli z toho, co jsme dělali skvělý pocit“.

Školní rezervace byla domovským zázemím, ale co jiné naučné stezky?

„Vybavuje se mi jeskyně v Sudslavicích. Vymysleli jsme si zvláštní prapodivné zvíře Ciceráka a s ním jsme strašili malé děti. S Lád'ou Řezníkem jsme tenkrát v té jeskyni objevili zub prakoně. Pan Nauš nám tenkrát záłudně říkal, že to nic není, že je to úplně nezajímavý, a šup a ten zub byl v kapse! V jeskyni se zažilo hodně dřiny, ale i spousta legrace. Málem kolikrát došlo i k úrazu, když jsme kutáleli velké balvany a čistili jeskyni. Často jsme lezli do výšek a připevňovali ptačí budky. Na pracovní akce nás často vozil pan Nauš takovým terénním gazíkem, my jsme mu říkali vystřelovadlo. On totiž jezdil s odpuštěním jako ... Bral to s námi po příšerných cestách, po kamenech a my se uvnitř toho vystřelovadla drželi střechy i jeden druhého a děsně jsme skákali. Často dobrodružně začínala naše záchranná ochranářská akce.“

„V pátek jsme měli schůzky a pan učitel ve svém modrém plášti vždy čekal v kabinetě. Měl tam štosy divných papírů, různých sbírek a všelijakých knih. Celý Kabinet byl cítit velmi zvláštní zatuchlinou. Připomínalo mi to alchymistickou

laboratoř. A pan učitel tam seděl, psal, plánoval, bádá a studoval a čekal na nás. Vždy něco psal a plánoval. Chodil jsem tam opravdu moc rád.“

Mgr. Jan Šamata

Patří také k dlouholetým členům Mladých ochránců přírody a byl žákem pana učitele Záveského. Vedení pana učitele ho velmi ovlivnilo při výběru své profese. Dnes pracuje jako ředitel muzea ve Františkových lázních, které má pod sebou rezervaci SOOS s naučnou stezkou. Státní přírodní rezervace je unikátní svými rašeliništi a slatiništi, bahenními sopkami „mofetkami“ a záchranou stanicí pro handicapované živočichy. Zde se Honza věnuje praktické ochraně přírody jak profesně, tak ve svém vlastním volnu. Nebylo jednoduché tento příspěvek získat, protože celé léto „bojoval“ na mnoha západočeských lokalitách s invazí bolševníku velkolepého nebo měl mnoho akcí a projektů v muzeu.

Pamatuješ se ještě, kdo tě přivedl do oddílu mezi Mladé ochránce přírody?

„ Pro ochránce přírody jsem se rozhodl v páté třídě, protože do nich chodil můj nejlepší kamarád Pavel Řezník. Přesněji řečeno, o tom tak nadšeně vypravoval, že se tomu vábení prostě nedalo odolat. Navíc mě v tomto rozhodnutí podporovali i rodiče, kteří mě i mé sourozence vedli vždy k lásce k přírodě.“

Co pro tebe znamenal Aleš Záveský?

„Z pana učitele Záveského jsem měl vždy velký respekt. K tomu přispělo i to, že byl mým třídním učitelem. To, co mě na něm asi nejvíc fascinovalo, když jsem chodil do oddílu, mi došlo až mnohem později. Na jedné výroční akci to vystihl myslím Lukáš Holec, který řekl, že pan učitel kolem sebe dokázal vytvořit takové zdání tajemna a pak něčím překvapit. Asi proto jsem se vždy na akce a na schůzky těšil. Vždycky byly zpestřeny něčím, co jsme nečekali. Až teď doceňuji, jakou nám dal důvěru, když nás nechal samostatně řešit úkoly při pracovních akcích a mohli jsme pracovat s kosou, sekerou, pilou...Když jsme se připravovali na signalizátorské zkoušky, tak nás nešetřil a byl náročný, ale i to se nám pak v dalším životě hodilo. Nadčasové bylo i jeho pojetí ekovýchovy. Tehdy mi na tom nepřišlo nic zvláštního, ale jsem přesvědčen, že jeho pojetí bylo opravdu jedinečné. Dodnes pamatuji, jak nám v roce 1986 vykládal u Iriů lípy o biocentrech a biokoridorech, tedy o systémech, o kterých jsem pak slyšel až při studiu na přírodovědě v Praze. K ochraně přírody jsem vždycky směřoval, ale členství

v oddíle mě určitě silně postrčilo k tomu, že se praktické ochraně přírody věnuji doposud a to jak profesně, tak ve volném čase.“

Je něco, co tě bavilo v ochráncích nejvíce?

„Pracovní akce na školní rezervaci, bylo asi to, co mě bavilo vůbec nejvíc. Kromě toho, že jsme si mohli vyzkoušet práce, ke kterým jsme se doma, třeba až tak nedostali, tam byla skvělá parta a užili jsme si spoustu legrace. Když tam dneska přijdu, tak si kladu otázku, jak to vlastně udělal? Vybudovat se školními dětmi vše co tam je a hlavně, že nás dokázal namotivovat tak, že jsme v dešti vozili kameny a ještě nás to děsně bavilo.“

RNDr. Jan Holec

Je vedoucím mykologického oddělení Národního muzea v Praze. Věnuje se své lásce, která ho provází od dětství, mykologii. Má na starosti nejen výzkum hub a lišejníků, ale také pořádá výstavy, semináře, konference a spoustu jiných aktivit spojených s tímto zajímavým oborem. K zájmu o přírodu a posléze houby jej přivedl pan učitel Závěský. Na školní rezervaci započal Janův první systematický výzkum hub, který zpracoval do své práce. Jeho zájem pro tento obor pokračoval dál. Po gymnáziu studoval mykologii na Přírodovědné fakultě Univerzity Karlovy v Praze a nyní je vedoucím mykologického oddělení Národního muzea. Sám úspěšně publikuje odborné práce a studie. Je členem České vědecké společnosti pro mykologii. V nedávné době mu vyšla ojedinělá publikace, za kterou dostal Cenu Josefa Hlávky - Přehled hub střední Evropy

Čím byl pro Tebe Aleš Závěský?

„...Druhým tátou. Můj táta mi dal základy, on je rozvinul. Svěřoval nám dětem těžké úkoly, těžké pro svaly i pro hlavu; my jsme na nich ale rostli. Věřil nám a byla s ním legrace. Na druhou stranu i on nás bral jako své děti a nerad viděl, když jsme náš oddíl mladých ochránců přírody zanedbávali. Se svým nejbližším spolupracovníkem, panem Bohuslavem Naušem, nás děti každoročně přezkušovali. Byly to tzv. signalizátorské zkoušky. Těch jsme se všichni hrozně báli. Pamatuji se, jak jsem se u nich někdy v 7. třídě rozbřečel a nevydal ze sebe ani hlásek. I tak jsme ho ale milovali. Když se někdy „odvázal“ (a to bývalo často), vyváděl s námi jako malý kluk (zimní koulovačky, bojovky, společná letní koupání, různé legrácky u ohně a při práci), a to mu v té době už bylo přes 55 let.

Vzorem. Mužským vzorem. Byl vysoký, štíhlý, svalnatý, šikovný na nejrůznější práce, fyzické i duševní, s neuvěřitelnou výdrží, rozhledem, organizačními schopnostmi. Vždy si věděl rady. Člověk z něj měl pocit, že je zároveň náčelník i kamarád. S ničím se moc nepáral. Tak třeba ve věku 12 let mě poslal provádět na školní přírodní rezervaci návštěvníky v rámci „Dne otevřených dveří“. Strašně jsem se toho bál, nešlo mi to. Až později jsem pochopil, že to je základ mého dnešního přednášení pro širokou veřejnost, že tam jsem se to začal učit.

Inspirací. Každého z členů oddílu se snažil přivést k nějakému oboru přírodovědy. Já jsem dlouho nevěděl, čemu se mám věnovat. Byl jsem už na gymnáziu a on mě vzal do lesa. Nasbírali jsme tam nějaké houby, většinou choroše, a pak mi dojednal schůzku s mykologem Jihočeského muzea, Zdeňkem Kluzákem. Tím jsem byl lapen. Na vysokou školu už šel s myšlenkou, že chci „dělat houby“, a nyní pracuji jako profesionální mykolog v Národním muzeu. Přiznám se, že ani na vysoké škole jsem nepotkal tak inspirující osobnost. Člověka, který si tak vytrvale šel za svou myšlenkou, dokázal pro ni „zbláznit“ lidi kolem sebe a prakticky z ničeho vydupal neuvěřitelné věci.

Pomocníkem. Když viděl, že někdo z jeho svěřenců má o něco hluboký zájem, dokázal se pro něj „rozkrájet“. Pamatuji se na svou samostatnou práci pro biologickou olympiádu v 8. třídě základní školy. Napsal jsem ji ručně do sešitu. On viděl, že s takto napsanou prací nemám šanci. Zavolał si mě, já mu práci diktoval a on ji za jeden jediný den celou přepsal na stroji. Pak jsem s ní vyhrál krajské kolo a účastnil se kola národního.

Průvodcem přírodou. Vrcholem práce našeho oddílu bývaly letní pracovní tábory (třeba na opravu naučné stezky Sudslavický okruh), po kterých následovala „Expedice“. Do Českého krasu, na Třeboňsko, na střední Slovensko, do Malé Fatry. Výlety, poznávání přírody, lidových tradic, spousta legrace.

Zprostředkovatelem krajních zážitků. Na akcích našeho oddílu jsme zažili neuvěřitelnou dřinu, třeba při stavbě kamenných snosů. Promoknutí až na kost, chlad, bolest, vedro, žízeň, hlad. Někdy jsme kvůli tomu na něj mívali až vztek. Tyhle zážitky se hluboce vryly do paměti a my jsme se při nich otužili – hned tak něco nás už pak nepřekvapilo. Myslím, že něco podobného velmi schází dnešním dětem, které bývají občas málo zdatné a bez výdrže.

Nic není černobílé – i Aleš Závěský měl své horší stránky. Jako učitel nebyl běžnými žáky příliš oblíbený, byl hodně náročný a sarkastický. Jeho rodina ho příliš neviděla,

byl ve škole od rána do pozdního večera. Když nějaké dítě odešlo z jeho oddílu, dával mu to celkem „sežrat“. V některých věcech byl trochu suchar, nikdy jsem ho např. neviděl dát si pivo nebo sklenku vína (možná to ale jen nedělal před námi dětmi).

Nic to ale nemění na tom, že alespoň pro mě je Aleš Záveský po rodičích klíčovým člověkem mého života, kterému vděčím za mnohé“.

RNDR. Jan Čeřovský, CSc.

Patří mezi přední odborníky a zakladatele ekologické výchovy u nás. Je významným botanikem, ekologem a především ochráncem přírody. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK a sám později přednášel na vysokých školách. Jeho přáním je, aby byla environmentální výchova zařazena do všech stupňů škol. Byl blízkým spolupracovníkem a přítelem Aleše Záveského. Jeho zásluhou bylo zakládání naučných stezek u nás a na jeho popud vznikla i školní přírodní rezervace „Pod Vyhlídkou“, o které se zmiňuji v jedné z předešlých kapitol. Věnoval se péči o chráněná území. Zkušenosti ze začátků ekologické výchovy a praktické ochrany přírody u nás spolu s Alešem Záveským popsali v knize s titulem „Stezky k přírodě“. Dodnes publikuje své články například v časopisu Ochrana přírody. Je zakladatelem a prvním šéfredaktorem časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců, pod nímž vznikaly tzv. Hlídky ochrany přírody. Velmi rád se svojí ženou na Školní přírodní rezervaci pobýval, vždy zde relaxoval a nacházel možnost úniku z ruchu velkoměsta. Vzpomínal na Aleše Záveského na jednom ze vzpomínkových večerů, v medailonku „To byl Pan učitel“.

„... Výraz - pan učitel, může být chápán různě. Třeba jako konvenční oslovení ze strany žáků a rodičů. Kdykoliv jsme hovořili o Aleši Záveském, a kdykoliv na něj budeme vzpomínat - a to často, protože vzpomínka na velké a krásné lidi je nádherná – byl a bude to „ Pan učitel Záveský. Přesně v tom smyslu, v jakém se například v uměleckých kruzích říká, to byl Pan herec.“ To začáteční velké písmeno vyjadřuje hold člověku, který se nerodí každý den, a ti, kteří o panu učiteli mluví, je opravdu takto vyslovují.

Český svaz ochránců přírody od svého vzniku považoval ekologickou výchovu (dnes tedy environmentální) za jeden z hlavních bodů svého programu a pracovní náplně. Paní Libuše Křížková, která v nepočteném sekretariátu ČSOP měla v osmdesátých letech na starosti právě výchovu, usilovala o vydání metodické příručky, která by – bez ignorace k teorii- dala pedagogům rady osvědčené praktickou realizací. Kdo by něco takového mohl napsat? Jako nejvhodnější možný autor připadal v úvahu samozřejmě

Aleš Záveský. Protože Aleš byl však mužem v terénu, tedy jedním z těch, kteří svou práci především konají, mohou o ní nadšeně vyprávět a strhnout jiné, ale neradi sedají s pisátkem nad arch papíru či k psacímu stroji (počítače byly tenkrát u nás nástrojem zcela neznámým), výzvy k napsání příručky vytrvale odmítal. A tak byla v polovině osmdesátých let do Prachatic vyslána mise, do které jsem byl jako Alešův přítel přizván v úloze hostujícího přesvědčovatele. Dospělo se ke kompromisnímu závěru. To dílko spolu s Alešem vytvořím já: zřejmě v očekávání, že v tomto spojení z Aleše jeho zkušenosti vymačkám a převedu psaným slovem na papír. Jak se naše spolupráce uskutečňovala? Po dosti dlouhých pokusech o komunikaci na dálku (Praha - Prachatice – Praha) jsem dospěl k názoru, že je třeba radikálního kroku. Ten spočíval v tom, že jsem se s baleným kufrem (a psacím strojem) jednoho dne odjel do Prachatic a usadil jsem se tam na tak dlouhou dobu, dokud první znění rukopisu nebylo hotovo...

Myslím, že jsme si dobře rozuměli a shodovali se. Rozhodně jsme však nepracovali tak, jako dnes různí autoři píšou knížky o takzvaných celebritách: vyzpovídají je a pak to více či méně obratně sepiší. Mohl jsem do rukopisu vnést i řadu vlastních poznatků a zkušeností, zejména ve statích o tematických besedách, naučných stezkách či teorii oboru a mezinárodní spolupráci. Vše však nakonec bylo posuzováno a schvalováno kritériem prachatické praxe tak, jak jsme to napsali v úvodu. To, co jsme skutečně shrnuli v naší knížce, nebylo vymyšleno od zeleného stolu. Opíráme se především o dvacetileté úsilí, hledání a nacházení, o poznatky z úspěchů a omylů, konkrétní činnost Stanice mladých ochránců přírody při základní škole na Vodňanské ulici v Prachaticích. Jednomu z nás byla dopřána radost být po celou tu dobu jejím vedoucím, druhému čest být občasným konzultantem“ (Holec, 2006).

Pro časopis „Ochrana přírody“, krátce po smrti Aleše Záveského, pan Čeřovský napsal článek, ve kterém vzpomínal takto:

„...Často jsem se divil, kde Aleš na tuto všechnu nezměrnou, pilnou, usilovnou a systematickou práci bere čas. Myslím, že základem byla jeho přísná osobní sebekázeň a cílevědomost, ke které především příkladem vedl i ostatní. A jistě veliká láska k přírodě i lidem, protože Aleš nebyl žádný suchar a na jeho ochránářských akcích bylo často legrace až, až...“

„Když jsme se v polovině šedesátých let, inspirováni určitými zahraničními příklady, snažili vyvolat zřízení školních přírodních rezervací, jeden z prvních ohlasů přišel

z Prachatic. Ohlasů bylo více, ale jedině ta prachatická hvězdička vyrostla během desetiletí v pořádnou stálici. Její záře v oblasti, které jsme tenkrát říkali „ výchova k ochraně přírody“ a dnes říkáme „ekologická výchova“, osvětila nespočetné množství lidí. Od žáků místní školy procházející v unikátním prachatickém zařízení procesem školní i mimoškolní výchovy, až po učené pedagogy domácí i zahraniční, pokorně se sklonivší u prachatické studánky, aby z ní načerpaly ještě více poučení i posilu, již skýtá vzor práce, která se daří. Prachatické středisko ekologické výchovy se stalo polárnou kompasům všech našich ekopedagogů a tak, jako u jeho prvopočátků byly zahraniční modely, vyrostlo samo v model mezinárodního formátu...“ (archiv Dřípatky).

Ing. Vratislav Franci

Byl dlouholetým přítelem a spolupracovníkem Aleše Záveského v oblasti ochrany přírody. Vystudoval gymnázium v Berouně a následně Vysokou školu lesního inženýrství v Praze. Sám později učil na lesnickém učilišti v Prachaticích a na Střední pedagogické škole. Hluboce si zamiloval šumavskou přírodu a rozhodl se ji chránit. Pracoval jako konzervátor státní ochrany přírody v Prachaticích. Věnoval se aktivně praktické ochraně přírody, věnoval se budování naučných stezek, konzervování chráněných stromů a terénní ochranné práce. Spolu s panem Naušem a Alešem Záveským tvořili velkou nerozlučnou „ochrannou“ trojici. Podílel se na přípravě potřebných podkladů, aby mohla být Šumava vyhlášena chráněnou krajinnou oblastí. Zavzpomínal na osobnost Aleše Záveského ve svém medailonu „Memoáry Šumavského kalendáře“, který je věnovaný právě jeho osobnosti. Rozhodla jsem se je přidat na závěr vzpomínání na osobnost pana učitele (se svolením Sdružení Dřípatka).

„Jeho život je dnes vlastně už legendou o člověku, který dokázal v rámci své profese i mimo ni odvést naši společnost tolik smysluplné práce, jakou by možná nestihla ani celá bohatě dotovaná instituce. Takový byl Aleš Záveský. V roce 1958 se přestěhoval s rodinou do Prachatic, kde přijal místo na zdejší ZŠ. Šumava Aleše Záveského lákala, nicméně doosídlovat v té době pohraničí bylo spojeno vždy se štrapáci a oběťmi. Hlavním předmětem, který zde vyučoval, byla biologie. Brzy na sebe upozornil vynikajícími výsledky. Jeho žáci totiž suverénně obsazovali v přírodovědných soutěžích první místa v okresních i krajských kolech. Byl znám tím, že se svými žáky, členy kroužků mladých ochránců přírody, pravidelně o víkendech vycházel nebo vyjížděl do přírody. Jeho kabinet a pracovna se brzy zaplnily sbírkami přírodnin. Nechyběli ani živí

živočichové, rostliny a moderní učební pomůcky, které si často sám zhotovoval. Zřejmě proto mu byla svěřena brzy i funkce okresního metodika vyučování biologie, kterou pak úspěšně zastával celých třicet let. Ačkoliv byl v klasifikaci na své žáky o poznání přísnější než jeho kolegové, tato skutečnost neubrala na jeho popularitě mezi dětmi.

Členy svých zájmových kroužků si proto mohl vybírat, protože na místo jednoho odpadlíka už čekalo několik náhradníků. On to s dětmi, jak se říká, dobře uměl a jejich rodiče si většinou považovali, že mají právě jeho. Mohli si být jisti, že je o ně spolehlivě postaráno a navíc se i něco užitečného naučí a prožijí.

Začátkem 60. let se Aleš Záveský stal Zpravodajem okresního aktivu Státní ochrany přírody v Prachaticích. Zde jsem ho také poznal. Shodou okolností jsem byl v té době učitelem na zdejší lesnické škole. Zajímal jsem se o jeho metody práce s mládeží a byl překvapen nejen jeho pedagogickými úspěchy, ale i skutečností, jak se během pěti let dokázal seznámit s regionálními zvláštnostmi přírody Prachaticka. Totiž na to, co on stihnul projít a provozovat za poměrně krátkou dobu, jiným učitelům a učitelkám by na to nestačil celý život! Ve své práci měl pevný systém. Byl z rodu těch kantorů, kteří do školy přicházeli jako první a jako poslední odcházeli.

Když jsem se stal v roce 1964 okresním konzervátorem státní ochrany přírody (což byla dobrovolná nehonorovaná funkce), často jsem se s ním radil o veškeré činnosti ochránářského aktivu a on ochotně přebíral řadu náročných úkolů. Vždy na něj bylo stoprocentní spolehnutí. Tenkrát byla právě vyhlášena formálně CHKO Šumava, nicméně vše zůstávalo jen na papíře a veškerá odpovědnost v tomto směru ležela na okresech. Respektive jejich odborech školství a kultury, pod které tenkrát ochrana přírody spadala. Měl jsem tenkrát velké štěstí na některé tehdejší spolupracovníky, že mi vycházeli vstříc (Grabmuller, Březina, Prošek). A měl jsem také štěstí na vynikající zpravodaje, kde Aleš Záveský býval tak říkajíc mou pravou rukou Neodpustím si jména dalších vynikajících zpravodajů- obětavců, například Kocourka (pozdějšího inspektora kultury), polesného Lukáše, J. Svojšeho, učitele Bumbu, tesaře Šetku, Bohuslava Nauše (rovněž pozdějšího inspektora ochrany přírody), Junka – okresního pomologa, mistra kovářského Krejzu atd. Byla to vynikající parta, s níž se zdarma a ve volném čase podařilo zajistit takové akce, jakými bylo např. první vyznačení hranic rezervací Mrtvý luh, Trojmezna, Boubín, Jezerní slat' atd.

Začátkem 70. let se Aleš Závěský blíže seznamuje s novým inspektorem ochrany přírody Bohuslavem Naušem, který se brzy stává jeho nejbližším spolupracovníkem. S ním pak plánoval a realizoval většinu svých projektů kolem SMOP i jiných a s ním i společně publikoval. Vedle jeho vědomostí využíval i jeho vynikající manuální řemeslné zručnosti při práci se dřevem jako nejčastějším materiálem, který v terénu ochranáři využívají. Spolupráce mezi nimi přerostla v nerozlučné přátelství. Oba dva vnesli společně do moderní ochranářské praxe nový prvek, který pojmenovali SLUŽBA PŘÍRODĚ. Většinou šlo o tvrdou manuální práci spojenou někdy i s praktickým strážením. Jednalo se o značení rezervací, budování naučných stezek a jejich údržbu, zimní přikrmování ptactva, vracení vyplavených perlorodek do koryta řeky, přesazování ohrožených rostlin do bezpečných lokalit atd. Něco takového jako zatlučení tabulky se znakem rezervace přímo do kmene stromu pro něj neexistovalo! Všechny tabulky musely být na dřevěných sloupech. Vzpomínám si, jak jsme někdy v roce 1967 vynášeli do jezerní stěny Plešného jezera tři tabulky na těžkých sloupcích. Jedna přišla na vrchol Plešného, druhá na Trojmezí a třetí až na vzdálený Trístoličník! A k této manuální práci v rámci služby přírodě také soustavně vedl své mladé ochranáře. Často jsem se s nimi potkával tak říkajíc „v akci“. Vždy se jednalo o dobře sehraný tým, kde každý plnil nějaký úkol. Byla to radost se na ně dívat.

A přitom se vždy jednalo o „školu hrou“, kde deseti až patnáctileté děti pod jeho vedením dokázaly odvést práci, za kterou by se po řemeslné stránce nemuseli stydět ani dospělí. A podobně to bylo i při jejich odborných pozorováních prováděných s neobyčejnou odpovědností a pečlivostí. Ona ta pozorování měla svůj smysl. Však nejednou vedla k objevům nových lokalit např. vzácných rostlin i živočichů v regionu, což následně poskytlo podklady pro vyhlášení přírodních rezervací. To se stalo např. na vápencích u Sudslavic nebo u Zdenic.

Závěského děti, jak se mladým ochranářům též někdy říkávalo, byly vedeny po skautském způsobu ke zdravému sebevědomí a také samostatnosti, zejména co se týká jejich ekologického myšlení. A to byl právě jeho největší přínos a také mistrovská profesionální dovednost pedagoga. Jejich sympatické vystupování, to nebylo jen líbivé divadlo pro dospělé vázané na přítomnost svého učitele! Jeho žáci si odnášeli do života něco trvalého. Úplně něco jiného však bylo, když za ním jeho tehdejší, současní nebo bývalí žáci přicházeli na poradou či návštěvu, zvláště když byli v některých věcech na pochybách. Vždy si pro ně našel čas, aby si vyslechnul, že tam a tam se stalo to a to.

Pozorně je vyslechnul a podle okolností poradil, pomohl a tam, kde se jednalo o přírodu, pokusil se zjednat nápravu. Ti nejvěrnější z jeho mladých ochranářů za ním docházeli i v době studií na střední či vysoké škole a někteří se stali členy Dřípatky a příležitostně nebo pravidelně mu pomáhali v práci s mládeží.

Aleš Záveský nikdy nebyl členem žádné politické strany. Mýlil by se však ten, kdo si myslí, že člověk s takovou úžasnou produktivitou práce měl na svém pracovišti vždy tak říkajíc „ zelenou“. Jako na muže na feminizované škole na něj bylo nakládáno víc než dost v podobě přidělovaných nejrůznějších úkolů a nespočetného suplování za chybějící kolegyně. Navíc v době komunistické totality bývala ekologická výchova tak nanejvýš z milosti trpěna. Ekologie se totiž v té době dostávala do střetu s megalomanií socialistického zemědělství a nejen jeho. A kdo se jí podrobněji zabýval, nutně se dříve či později dostal do sporu s komunistickou vrchností a, jak se říká, nesl svou kůži na trh. Tak to bylo i s Alešem Záveským. Navíc některé pedagogické úspěchy u jiných budily závist. A od závisti už je jen krok k pomluvám.

Přišel listopad 1989, který pomohl realizovat sny a touhy šumavských ochranářů přírody. Ze Stanice mladých ochránců přírody fungující v jedné osobě svého vedoucího se postupně vytvořilo samostatné Centrum ekologické výchovy (CEV) se čtyřmi kmenovými zaměstnanci. Aleš Záveský, který v r. 1991 odešel do důchodu, zůstává zde spolu s Bohuslavem Naušem externím pracovníkem, respektive jeho ekologickým poradcem. CEV v Prachaticích má celokrajskou působnost. Disponuje samostatným pavilónem se dvěma odbornými učebnami, laboratoří, jídelnou, noclehárnou pro 40 osob, dílnou i autem. Jeho výchovné programy např. v roce 1994 absolvovalo přes 9000 účastníků od žáků mateřských škol, ZŠ, přes středoškoláky až po vysokoškoláky a hotové učitele, pedagogy z ČR i zahraničí. (ani to nebyl problém, protože Aleš Záveský hovořil třemi světovými jazyky). Vůbec není náhoda, že se ředitelkou CEV stala Mgr. Helena Klimešová, někdejší žákyně Aleše Záveského.

Byl konec roku 1995. Všude samý sníh. 22. prosince se sešli na předvánoční posezení do CEV členové a příznivci Dřípatky. Nechyběl zde ovšem ani Aleš Záveský, ačkoliv se již necítil zdráv. O dva dny na to na Štědrý den odpoledne v kruhu své rodiny usedl do křesla, usnul a náhle zemřel. Jeho srdce dotlouklo a již mu nebylo pomoci.

Tak odešel vzácný člověk, který se po celý svůj život doslova rozdával pro druhé. Dokázal přitom realizovat své sny, vychovat následníky a včas jim předat štafetu. Šumavské Prachatice mají kým a také čím se chlubit“. (www. ngodripatka, 2016).

3.3 Práce v archivu

V této části jsem se věnovala mapování činnosti Mladých ochránců přírody zachycené v denících a kronikách, abych zjistila, jakými metodami Aleš Záveský své svěřence v mimoškolní ekologické výchově vedl. Pracovala jsem s deseti kronikami. Osm kronik oddílových a dvě kroniky Zlatého listu. Dále jsem pracovala s deseti deníky, které mi zapůjčili bývalí členové oddílu Mladých ochránců přírody.

Zjistila jsem, že se v oddíle Mladých ochránců přírody psaly tři druhy kronik. Oddílová kronika, kronika Zlatého listu a Návštěvní kniha.

Oddílová kronika:

Zakládala se vždy na každý rok nová. Do kroniky zapisoval zvolený kronikář, děti z oddílu a jejich instruktoři a také Aleš Záveský. Ten kroniku neustále kontroloval a dohlížel, aby bylo zapsáno vše podstatné. Nesměla chybět fotodokumentace, které se rád sám ujímal. Fotily i starší děti z oddílu a učily se fotky vyvolávat ve fotokomoře. Kroniky zaznamenávají pestrou a velmi bohatou činnost oddílu Mladých ochránců přírody. Nejčastější výchovné metody, které jsou v kronikách doloženy:

- 1) Pracovní akce v terénu, zejména budování a péče o naučné stezky a chráněná území.

Výroba, vyvěšování a čištění budek, doplňování krmítek a samokrmítek. Označování SPR a NS. Čištění lesa, čištění potoka, odklizení odpadků. Kamenné brigády, stavění snosů. Údržbářské práce (opravy chodníků, zábradlí, natírání dřevěných sloupků a zařízení). Sečení a hrabání louky (kurzy sečení kosou), hrabání listí. Bramborové brigády. Likvidace ohnišť. Dohledové a strážní služby na naučných stezkách. Průvodcovské služby na školní přírodní rezervaci.

- 2) Záchranné akce člověkem ohrožených organismů a jejich přenášení do genofondu.

Akce: „Salix“, „Iris“, „Trollius“, „Formica“.

- 3) Soutěže

Biologická olympiáda. Zlatý list. O cenu Brontosaura. O nejlepšího sběrače plodů. O zlatou Arniku. O nejlepší ptačí budku.

4) Pozorování

Noční výpravy za jeleny. Pozorovací dny (na školní přírodní rezervaci Pod Vyhlídkou, v areálu Iru lípy, na NS Sudslavická jeskyně, v chráněných územích).

5) Besedy se zajímavými osobnostmi (například s ing. Pavlem Pavlem, Eliškou Krásnohorskou...)

6) Promítání diapozitivů (př. přírodou Kanady, přírodou Kuby.)

7) Výstavy z činnosti Stanice mladých ochránců přírody, výstavy hub, rostlin, minerálů, ptačích budek, fotografií (chráněných území).

8) Výzkumné práce na školní přírodní rezervaci, na jiných naučných stezkách, v okolí Prachatic.

9) Letní tábory, táborový oheň, hra na kytaru a zpěv.

10) Hraní her v místnosti i v přírodě.

11) Exkurze, Expedice (Rojovník, Zlatý potok, Kašperské hory, Slovensko...). Turistické výpravy.

12) Příprava nástěnek (zprávy o činnosti oddílu, pozvánky na akce).

13) Psaní deníků a kronik.

14) Vánoční besídka, vánoční strom na školní přírodní rezervaci, vánoční strom na Medvědí stezce.

15) Natáčení rozhlasových pořadů a natáčení pořadů pro krátký film do televize.

16) Dopisování do školního časopisu Paprsek.

17) Dny otevřených dveří na školní přírodní rezervaci. Zamykání NS. Odemykání NS. Den na sněhu s krasojízdou na pytlích se závody. Den ptactva. Den květin. Den stromů. Den hořící bramborové natě. Den lesa. Den naučných stezek. Den chráněných území. Otvírání studánek.

18) Zkoušky signalizátora státní ochrany přírody.

Kronika Zlatého listu:

Jedná se o obsáhlé, někdy i sto stránkové deníky, které jsou jednak zprávou o činnosti Stanice mladých ochránců přírody, ale jejich důležitým úkolem je vždy nějaký celoroční úkol. Například v r. 1983 prováděli ochránci výzkum mravenců na školní přírodní rezervaci. Tento výzkum je v kronice pečlivě zdokumentován. Obsahuje

podrobný soupis všech pozorování mravenců, zkoumání jejich přirozeného biotopu, popsání významu mravenců, vytvoření mapy se zanesením všech mravenišť. Nechybí podrobná fotodokumentace. Velmi zajímavá je záchranná „akce Formica“, kdy se přenášelo mraveniště z úplně jiné lokality. Tento výzkum rozšířil znalosti dětí, týkající se ekologických vztahů na školní přírodní rezervaci a byl vstupenkou do soutěže Zlatý list, které se ochránci přírody pod vedením Aleše Záveského velmi úspěšně zúčastňovali.

Druhým příkladem je vytvoření návrhu nové naučné stezky „U Irů lípy“, který ochránci zpracovávali v roce 1979. Tato stezka vede od budovy základní školy Vodňanská, není tak dlouhá a má sedm zastavení. Končí u Irova dvora pod lípou srdčitou, tedy dalším státem chráněným stromem. Lípa měla obvod 360 cm a výšku 23 m. Kronika mapuje přípravu a budování celé naučné trasy, děti v ní popisují jednotlivá zastavení a jejich zajímavosti, které zjistily při svých průzkumech. Trasa slouží jako další učební pomůcka pro ekologickou výchovu, která není tak náročná na čas a může být využita například školní družinou. Dne 23. 11. 1983 (v deset hodin), se důsledkem velké vichřice Irů lípa zhroutila.

Návštěvní kniha

Třetím typem kroniky, jsou tzv. Návštěvní knihy, které se nacházely na Stanici mladých ochránců přírody. Do těchto kronik zapisovali své dojmy ze školní rezervace její návštěvníci. Byly to většinou žáci z jiných škol, ale i rodiče a hosté, kteří se na vlastní oči chodili přesvědčit, jak se dělá praktická ochrana přírody. Tyto kroniky mají dnes své čestné místo v části výukového centra Lipky v Brně, která nese jméno po Aleši Záveském.

3.3.1 Deníky

Vedení deníku patřilo mezi povinnosti dětí z oddílu Mladých ochránců přírody. Děti si zapisovaly stručné záznamy ze svých schůzek, společných akcí, prázdninových činností a soutěží. Do těchto deníků si vlepovaly obrázky, fotografie, záložky a mapy. Instruktoři kontrolovali deníky mladším dětem a těm starším dohlížel na jejich vzorné vedení pan učitel Záveský. Byl přísný, neodpustil nedbalost, vždy upozornil dotyčného na stav jeho deníku krátkou poznámkou při namátkové kontrole. Měl rád systematické a průběžné zaznamenávání, protože sám to tak celé roky provozoval. Tato metoda třídění dat a informací se mu, jak sám tvrdil, mnohokrát vyplatila. Svě zkušenosti, které dětem

předával, tak zůstaly zaznamenány v denících a kronikách, stejně jako obrovské množství společně sdílených zážitků, které spolu jeho svěřenci zažili.

Měla jsem možnost prohlédnout si několik deníků, například deník Jiřího Macharta a pana Velka, který byl v ochráncích u zrodu Hlídek ochrany přírody, tedy samého prvopočátku ekologické výchovy Aleše Záveského.

Také mám uschované dva deníky, ve kterých jsem dokumentovala svůj příběh v oddíle. Například 17. 2. 1984 jsem o natáčení pro televizi napsala: „ *Dnes jsme dotáčeli u Budkova krmniště a bažanty. Skončili jsme v 11. hodin a rozloučili se s filmovým štábem. Pochopila jsem, že film je podvod, protože jsme se koukali na nic, jenom jako na jeleny. Měli jsme za úkol se divit nad jejich majestátností, ale jeleni nikde. Přesto se nám filmování jako vždy líbilo*“.

3.4 Shrnutí praktické části

Z rozhovorů s pamětníky vyplynula mozaika osobnostních rysů Aleše Záveského. Ti, kteří ho velmi dobře znali a měli k němu velmi blízko, pana učitele popsali jako druhého tátu. Člověka, který jim pomohl, když to potřebovali. Uměl otcovsky naslouchat a pohládit po duši. Na druhou stranu ale uměl být tak přísný, že (podle slov Jiřího Macharta (v medailónku věnovaném Aleši Záveskému) dotyčného uměl zamáčknout jediným přísným pohledem do země. Uměl tedy pochválit, ale také velmi přísně vynadat tak, že si to dotyčný pamatoval hodně dlouho. Většinou se ale nedokázal dlouho zlobit a brzy dokázal vážnější situace vyvážit svým humorem. Vyzařovalo z něj obrovské charisma, spojené s přísností a moudrostí. Vzbuzoval respekt, úctu a obdiv u svých kolegů i žáků. Jeho darem byl talent pro výchovnou práci s dětmi. Uměl předat svým svěřencům přesně to, co potřeboval a svými rozmanitými metodami dosáhnout svých výchovných pedagogických cílů. Vyžadoval u svých ochránců a žáků samostatnost, píli, pracovitost, zodpovědnost, preciznost a znalosti. Přáním jeho svěřenců bylo, se ctí dostat očekávání, která Aleš Záveský vůči těmto dětem měl. Ty, kteří prošli jeho vedením, mnoho naučil, hodně toho zažili, a měli možnost být u toho, když se v terénu a v praxi „opravdově“ dělala ochrana přírody. Ochrana přírody se jim tzv. „dostala pod kůži“. V tom spatřuji největší přínos osobnosti Aleše Záveského.

Aleš Záveský svojí osobností a svým přístupem inspiroval a vychoval mnoho svých svěřenců, dalších následovníků v oblasti výchovy a ochrany životního prostředí. Mnozí

volili své další zaměření a profesní růst v oblasti pedagogiky, někteří se specializovali v různých jiných oborech na vysokých školách. Jsou mezi nimi pedagogové na školách, pedagogové volného času v přírodovědných kroužcích, lesníci, veterináři, mykologové, mineralogové. Stali se z nich ředitelé a odborní výzkumní pracovníci muzeí. Ředitelé a pracovníci center ekologické výchovy a ředitelé nebo strážci NP Šumava. Někteří se věnují více ekologické výchově a jiní více ochraně přírody. Jedno mají ale společné a tím je láska k přírodě a chuť tuto pomyslnou štafetu předávat dál. V tom vidím další, neméně důležitý přínos Aleše Záveského.

3.5 Diskuse

Zajímavé je srovnání ekologické výchovy v Prachaticích v minulosti s dobou současnou. Několikrát jsem navštívila areál Školní přírodní rezervace „Pod Vyhlídkou“ abych pořídila několik nových fotografií do této práce. Nalezla jsem ovšem areál ve stavu, který ani trochu nepřipomínal to, oč Aleš Záveský usiloval. Cestou pravidelné péče o naučné stezky, cestou praktické ochrany přírody nás Aleš Záveský učil poznávat život v přírodě. Za dobu jeho působení touto jedinečnou „učebnou pod širým nebem“ prošlo mnoho žáků a v každém z nich zanechala pár vzpomínek. Na klid a pestrost, magickou krásu, kamarády, ale i na neskutečný kus práce, který zde byl vykonán. V současnosti ale nic nenasvědčuje tomu, že by ekologická výchova v tomto neobyčejném prostředí školní rezervace probíhala. Naopak.

Vypravila jsem se do CEV Dřípatka, abych mohla uskutečnit práci s archivními materiály a abych zjistila, jak si vede ekologická výchova v Prachaticích v současnosti. Jak se podařilo převzít pomyslnou štafetu po Aleši Záveském a Heleně Klimešové. Nyní je vedoucí Sylvie Janošťáková. Seznámila mě s činností CEV Dřípatka ale také s problémy, se kterými se toto centrum potýká (například nevyhovující prostory a mnoho kancelářské činnosti spojené s granty). CEV Dřípatka je jedním z prvních ekocenter, které u nás vznikly. Hlavními aktivitami jsou ekologické výukové programy, které se zdají být pestré. Dřípatka se také zabývá různými projekty v oblasti ochrany přírody a nabízí zájmové aktivity v kroužcích se stejným zaměřením. Působí zde ekoporadna, ubytovávají se zde školní a organizované skupiny. Pořádají se besedy, přednášky, semináře. Ve svém programu na letošní školní rok má Dřípatka zařazenou novinku „Terénní výuka v areálu Školní přírodní rezervace.“ Na otázku, proč je

rezervace v neutěšeném stavu, odpověděla vedoucí centra, že na údržby a opravy nemají ani peníze, ani údržbáře. (CEV Dřípatka, 2016).

Když srovnávám minulost s dobou přítomnou, myslím, že dříve to měl Aleš Záveský těžší v tom, že nebyly podobné vzory před ním. Byl v této oblasti u nás průkopníkem. Je asi i několik věcí, které dělal metodou „pokus – omyl“, ale byl pro svoji práci tak hluboce zapálený, že se nevzdával, šel za svým přesvědčením a s obrovským nasazením dotáhl věci do konce. Měl okolo sebe řadu přátel z oblasti praktické ochrany přírody, kteří ho povzbuzovali a neúnavně mu pomáhali.

V současné době je u nás řada ekologických center, domů ochrany přírody, informačních center (zřizovaných u chráněných lokalit a středisek volného času). Mají různorodé programy, interaktivní výstavy, pořádají vycházky a pozorování, workshopy, promítání filmů. Seznamují zájemce s flórou, faunou, ochranou přírody a životního prostředí. Pořádají besedy a semináře a většinou jsou solidně vybaveny audiovizuální technikou, o které se dříve panu učiteli Záveskému ani nesnilo. Na druhou stranu jsou postaveny před nelehkým úkolem, dostatečně dnešní děti zaujmout a dostat je od počítačů z prostředí pohodlného domova zpět do přírody. Je to složitý úkol. Dříve byl pro děti trest, když jim rodiče zakázali jít ven, dnes jako by tomu bylo právě naopak, příroda tolik děti ven „netáhne“. Někteří mladí lidé s nižší potřebou kontaktu s přírodou jsou pak vůči ní lhostejní. Je stěžejním úkolem ekopedagogů, najít způsoby, jak děti zpět do přírody přitáhnout, pomoci jim nalézt v ní sami sebe. Jedině pak se budou chovat odpovědně, najdou vnitřní motivaci životní prostředí a přírodu kolem sebe chránit.

4 ZÁVĚR

Do Bakalářské práce jsem zveřejnila výpovědi celkem třinácti pamětníků. Někteří pamětníci jsou dnes již ve zralejším věku a Mladí ochránci jsou dospělí lidé, kteří sami vychovávají k ochraně přírody své vlastní děti. Na Aleše Záveského vzpomínají s úctou, s obdivem k jeho práci, možná s trochou stesku po zlatých „ochranářských časech“. Vzpomínali na organizační a pedagogické mistrovství tohoto výjimečného člověka, na jeho odborné pedagogické vedení a nesmírnou obětavost při práci s mladými lidmi.

Letošní rok je to přesně padesát let, co Aleš Záveský vybudoval spolu se svými přáteli a ochránci přírody - Školní přírodní rezervaci „Pod Vyhlídkou“. Jsem velmi ráda, že jsem se touto formou Bakalářské práce mohla pokusit přiblížit obraz osobnosti pana učitele Aleše Záveského a uctít tak jeho památku, i toto kulaté výročí. Pan učitel pro mne mnoho znamenal, stejně jako pro všechny ostatní ochránce přírody, kteří měli to potěšení ho poznat.

Školní přírodní rezervaci, tedy místu, které se nám mnohým stalo na nějaký čas druhým domovem, bych ráda popřála, aby se do ní znovu vrátil život. Byla naší učebnou pod širým nebem s těmi nejlepšími dvěma učiteli. Tím byli Aleš Záveský a příroda sama.

Seznam použitých informačních zdrojů

- 1) DRÁBEK, K. *Naučné stezky a trasy*. 1. vyd. Praha: Dokořán, rok vydání. 276 s. ISBN 80-7363-044-3.
- 2) HOLEC, J. Docplayer: To byl pan učitel Aleš Závěský. *Www.docplayer.cz* [online]. 2006 [cit. 2016-10-28]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/4903967-To-byl-pan-ucitel-ales-zavesky.html>
- 3) HORKÁ, H. *Teorie a metodika ekologické výchovy*. 1. vyd. Brno: Paido, 1996. 75 s. ISBN 80-85931-33-8.
- 4) JANČAŘÍKOVÁ, K. *Ekologie čtená podruhé*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 198 s. ISBN 978-80-7290-713-7.
- 5) JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 6. vyd. Brno: Paido, 2007. 91 s. ISBN 978-80-7315-151-5.
- 6) KOLÁŘOVÁ, H. Aby dobrovolnou skromnost nevystřídala ta nedobrovolná (rozhovor s Alešem Máchalem). *Časopis pro ekogramotnost BEDRNÍK 2/2015*, Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – SEVER, Horní Maršov, s. 12 – 13. ISSN 1801 – 1381 / ev. č. MK ČR 15710.
- 7) KOLEBABA, I. Zpráva o dřípátce – jak se pěstují lidé. *Český svaz ochránců přírody – časopis pro ochranu přírody a životního prostředí NIKA č. 9-10, 1995*, 48 s. index 46 968.
- 8) MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. 1. Vyd. Brno: Rezekvítek, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.
- 9) PAPSOVÁ, S., BRAUN, CH. *Ekologická výchova uvnitř a venku*. ARGE Umwelterziehung in der Österreichischen Gesellschaft für Natur - und Umweltschutz, Vídeň, Rakousko, 1991. 1 vydání. Vlastním nákladem.
- 10) RANDUŠKA, D., KRIŽO, M. *Chráněné rostliny*. 1. vyd. Bratislava: Příroda, 1983. 430 s. 64 - 088 - 83.
- 11) SDRUŽENÍ DŘÍPATKA: Aleš Závěský. *Www.dripatka.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-10-28]. Dostupné z: <http://www.dripatka.cz/aleszavesky.htm>
- 12) ZÁVESKÝ, A., ČEŘOVSKÝ, J. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SNP, 1989. 239 s. ISBN 80-04-22378-8.
- 13) ZÁVESKÝ, A., FRANCL, V. *Medvědí stezka*. 1. vyd. Prachatice: Odbor školství a kultury rady, 1967. 30 s. ISBN není uvedeno.

- 14) ZÁVESKÝ, A., NAUŠ, B. *Průvodce naučnou trasou v areálu Stanice mladých ochránců přírody u Zdenic*. 1. vyd. Vimperk: Tina, 1993. 78 s. ISBN 80- 85618-13-3.
- 15) ZÁVESKÝ, A., NAUŠ, B. *Průvodce naučné stezky Sudslavický okruh*. 1. vyd. Prachatice: Odbor kultury ONV, 1977. 1. vydání. 41 s. č. 403/18 - 15/77.
- 16) ZÁVESKÝ, A., NOVOTNÁ, H. *Průvodce naučnou stezkou - NS ŠPR „Pod Vyhlídkou“*, 1. vyd. Prachatice: Odbor školství a kultury ONV, 1977. 12 s. ISBN není uvedeno. Č 456/12 – 35/76.
- 17) FOGLOVÁ, M. *Etapové hry v přírodě*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 176 s. ISBN 978-80-7367-353-3.
- 18) LIPKA: O Lipce. *Www.lipka.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-10-28]. Dostupné z: <http://www.lipka.cz/>

Seznam příloh

Příloha 1 Nestoři ekologické výchovy	66
Příloha 2 Pracovní akce nestorů ekologické výchovy	67
Příloha 3 Expedice Slovensko	71
Příloha 4 Natáčení pořadu Chraňme naši přírodu	72
Příloha 5 Dokumentace v kronikách	73
Příloha 6 Školní přírodní rezervace dnes	75

Příloha 1 Nestoři ekologické výchovy

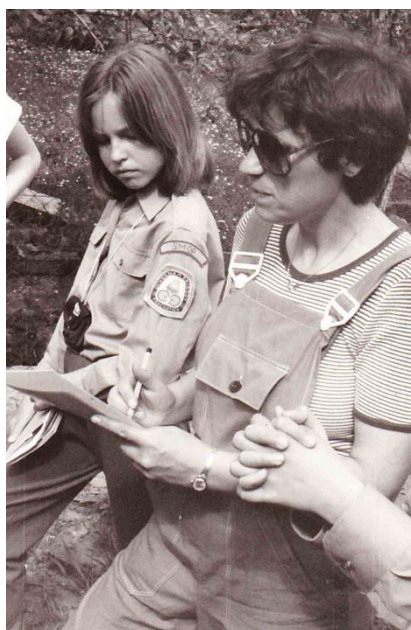
Zdroj: CEV Dřípatka, archiv.

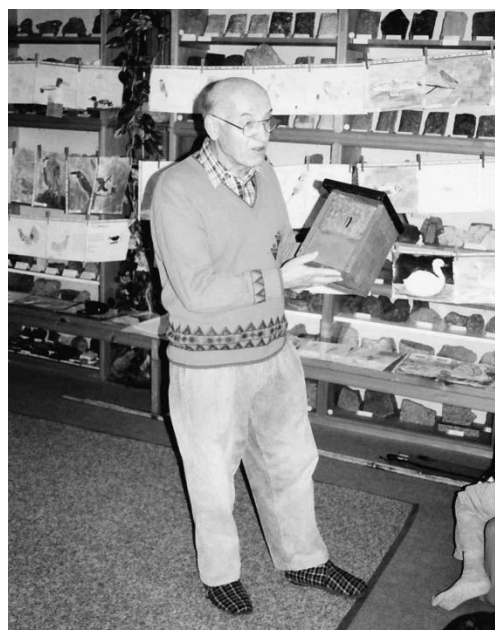
Aleš Závěský

Aleš Závěský s Bohuslavem Naušem

Helena Klimešová

Bohuslav Nauš

Příloha 2 Pracovní akce

Zdroj: CEV Dřípatka, archiv.

Budování Medvědí stezky

Kamenná brigáda

Budování kamenného snosu na školní rezervaci

Budování naučné stezky Javorník

Natírání sloupků

Ornitologická pozorování po pracovní akci

Údržba CHÚ

Čištění budek na školní rezervaci

Příloha 3 Expedice

Zdroj: Sdružení Dřípatka, archiv.

Stavění stanů na expedici Slovensko

Osvěžení v Malé Fatře

Příloha 4 Natáčení pořadu Chraňme naši přírodu

Zdroj: CEV Dřípatka, archiv.

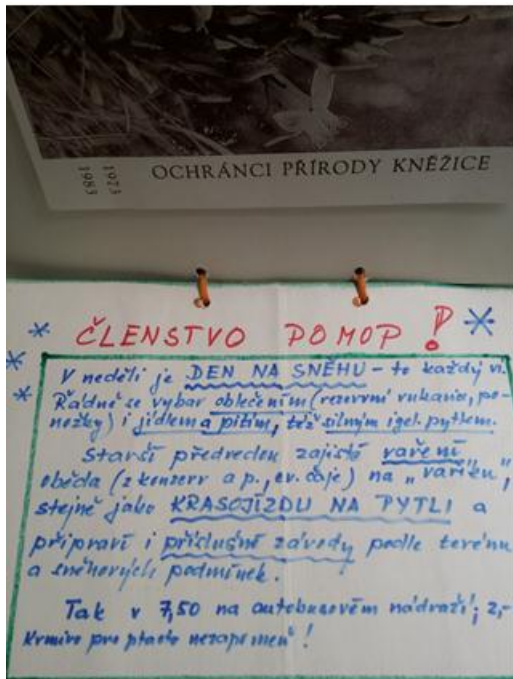
Z natáčení...

Z natáčení...

Příloha 5 Dokumentace v kronikách

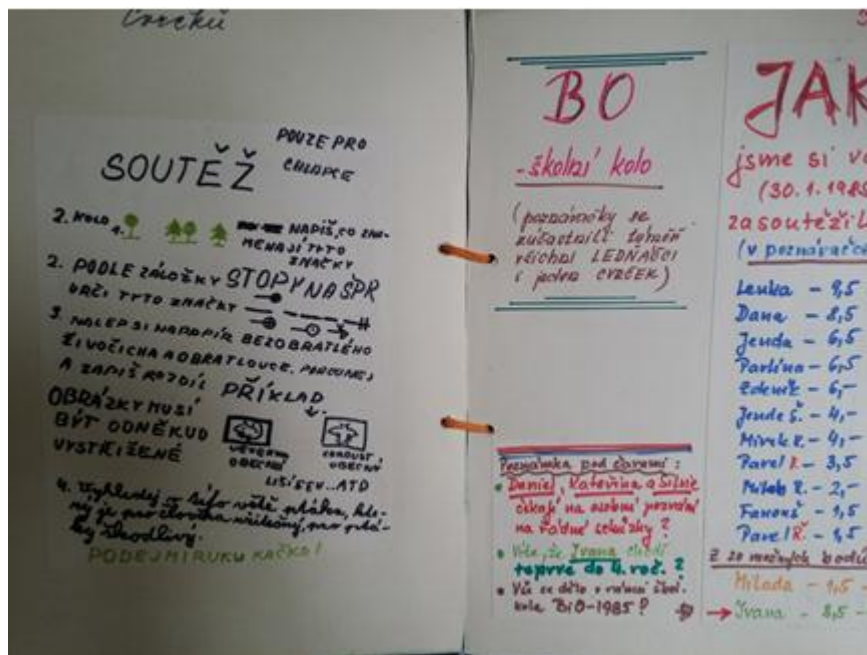
Zdroj: CEV Dřípatka, archiv.

Akce „Den na sněhu“

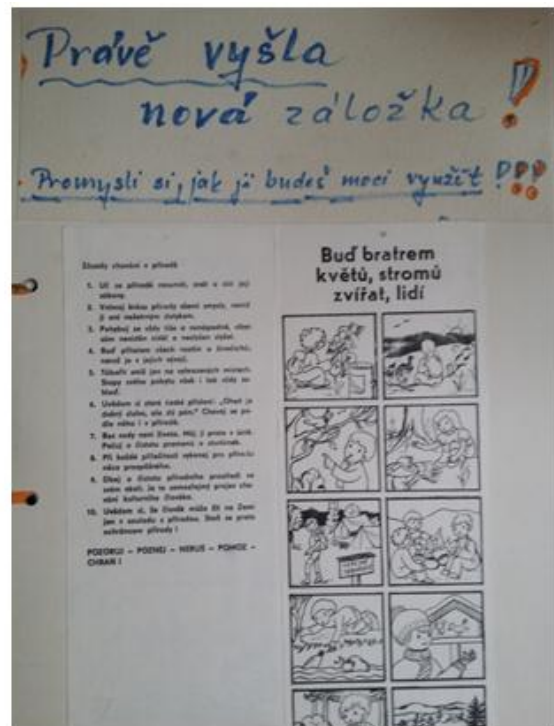
Akce „víkend v jeskyni“

Soutěže

Akce Sudslavická jeskyňe

Metodický materiál – záložka

Pozvánka na akci Vánoční stromek

Příloha 6 Školní přírodní rezervace dnes

Zdroj: Vlastní fotografie.

Stanice mladých ochránců přírody

Areál Stanice mladých ochránců přírody (naučná trasa)

Budky pro ptactvo a desky úkolů

Kamenný snos s výstavkou minerálů

Aleš Závěský (1926–1995) – zakladatel české ekopedagogiky

„Jsem jsem se stal, jak říkají, ne jako učitel, ale jako člověk, který se snažil být pro děti tím, čím byl sám.“

„Jsem jsem se stal v 1968 starostou ekologického střední odborního učiliště (SOU) v Lipce. Dříve jsem se v něm vyučil a učil jsem (v letech 1953–1958) a pak jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1958–1968 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1968–1995 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce.“

„Jsem jsem se stal v 1968 starostou ekologického střední odborního učiliště (SOU) v Lipce. Dříve jsem se v něm vyučil a učil jsem (v letech 1953–1958) a pak jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1958–1968 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1968–1995 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce.“

„Jsem jsem se stal v 1968 starostou ekologického střední odborního učiliště (SOU) v Lipce. Dříve jsem se v něm vyučil a učil jsem (v letech 1953–1958) a pak jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1958–1968 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1968–1995 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce.“

„Jsem jsem se stal v 1968 starostou ekologického střední odborního učiliště (SOU) v Lipce. Dříve jsem se v něm vyučil a učil jsem (v letech 1953–1958) a pak jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1958–1968 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce. V letech 1968–1995 jsem byl učitelem zemědělské školy v Lipce.“

Panel v ekocentru Lipka věnovaný památce Aleše Závěského

Centrum ekologické výchovy
DŘÍPATKA

CEV Dřípatka (pohlednice)